

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Simona Šambarienė

**JAUNIMO VERTYBINĖS ORIENTACIJOS: LYTIES, AMŽIAUS, ŠEIMOS
SUDĖTIES ASPEKTAS**

Magistro darbas

Magistro darbo vadovė- doc. V. Ozolaitė

Šiauliai 2006

TURINYS

Įvadas.....	3
1. VERTYBĖS SAMPRATA.....	5
1.1. Vertybės sąvoka ir jos aiškinimai.....	5
1.2. Vertybės savybės.....	7
1.3. Vertybių sistema ir rūšys.....	9
1.4. Vertybių internalizavimas ir rūšys.....	11
1.5. Vertybės pasirinkimą įtakoiantys veiksniai.....	15
2. PAAUGLYS BESIKEIČIANČIOJE VISUOMENĖJE.....	16
3. ŠEIMA- VAIKO UGDYMO IR SOCIALIZACIJOS INSTITUCIJA.....	18
4. VERTYBIŲ INTEGRAVIMAS Į UGDYMO PROCESĄ MOKYKLOJE.....	21
4.1. Vertybės ir mokymo procesas.....	21
4.2. Mokymo turinio reikšmė ugdant vertybes.....	22
4.3. Mokytojas kaip vertybių puoselėtojas.....	24
5. JAUNIMO VERTYBINIŲ ORIENTACIJŲ TYRIMAS.....	27
5.1. Tyrimo tikslas ir uždaviniai.....	27
5.2. Tiriamieji.....	27
5.3. Tyrimo metodika.....	27
5.4. Rezultatai ir jų analizė.....	28
Išvados	45
Literatūra.....	46
Reziumė	49
Priedai.....	50
1 Priedas.....	51
2 Priedas.....	54

Ivadas

Problemos aktualumas. Šiandien Lietuvos visuomenė išgyvena esminius socialinius ekonominius pokyčius, kurie sąlygoja kiekvieno žmogaus gyvenimą, ypatingą poveikį darydami jaunajai kartai. Jaunimui daro poveikį masinės informacijos priemonės, kur fizinis smurtas, prievarta, sadizmas, ištvirkavimas pateikiamas toli gražu nedviprasmiška vaizdų kalba. Užtat mūsų gyvenime pernelyg daug negatyvių tendencijų - augančios prostitucijos, narkotikų vartojimo, smurto. Žinoma, dėl to, kas gyvenime sutinkama, negalima tiesmukiškai versti kalte supančiai aplinkai. Žmogus keičiasi ne tik veikiamas aplinkos: jis pats veikia aplinką. Vadinasi, moksleivį supančios sąlygos neveikia mechaniškai. Todėl, esant toms pačioms aplinkos sąlygoms aptinkama gana skirtinga vertybinė orientacija.

Socialinių permainų metu aiškiau pastebimi, ir dėlto ryškiau pasireiškia vertybiniai konfliktai, keičiasi požiūriai į egzistuojančias vertybes. Šiuolaikinis jaunimas įklimpęs į konformizmą ir statuso simbolių garbinimą. Jaunimas skirtingai supranta savo atsakomybę, darbą, inteligentiškumą, turi iškreiptą vertybių skalę. Manoma, kad jaunimas praranda ne vien tradicinių, bet ir universalių vertybių pajautimą. Nusikaltimų skaičiaus tarp jaunimo didėjimas, chuliganizmo atvejai, lytinio palaidumo plitimas, girtavimas, narkotikų vartojimas rodo, kad daliai jaunimo būdinga pagrindinių vertybių stoka ir moralinių normų nepaisymas.

Mokslinis aktualumas. Kiekvienas asmuo santykiyje su vertybėmis yra selektyvus. Jis susikuria savo vertybinės orientacijos modelį, kuriame tos ar kitos vertybės dominuoja. Individo vertybės - hierarchiškai organizuota vertybių sistema, kuri daugiau ar mažiau gyvenime keičiasi. Visą laiką vyksta persiorientavimas: turima vertybių sistema patiria įvairaus pobūdžio pakitimus, žmogus atranda naujas vertybes, naujus ankstesnių savo vertybių aspektus. Todėl vertybių tyrimai nepraranda savo aktualumo.

Lietuvoje, ypač devintajame dešimtmetyje, suaktyvėjo vertybių ir vertybinių orientacijų tyrimai.

Sociologai (Barkauskaitė, 2000; Juknevičius, 2002; Kravčenko, 1996; Lepeškienė, 2000; ir kt.) tiria skirtingų gyventojų grupių vertybines orientacijas, ypač akcentuodami vertybių diskursą permainų metais, kai įžengiama į aktyviai besikeičiančią visuomenę.

Psichologai (Piaget, 1952; Paryginas, 1976; Jovaiša, 1999 ir kt.) vertybių ir vertybinių orientacijų psichologinius aspektus sieja su moralinių normų reikšmėmis.

Edukologijos mokslo atstovams labiausiai rūpi dorovinis moksleivių auklėjimas bei jų dvasingumo aspektai (Aramavičiūtė, 1998, 2005; Bajoriūnas, 1993, 1994, 1995, 1997;

Kuzmickas, 1982 ir kt.); vertybinių orientacijų ugdymas ir vertybių internalizavimo klausimai (Aramavičiūtė, 1998, 2005; Bitinas, 1995; Finkas, 1996; Colombero, 2001; ir kt.).

Vertybinių orientacijų formavimą analizavo užsienio autoriai: Klucholn, Murray (1948), Niemi (2000), Lewis (2002), Sheldrake (1992) ir kt.

Tačiau minėtų tyrimų gausa, lydima diskusijų dėl vieningo vertybės apibrėžimo, jų klasifikavimo problemiško, ugdymo galimybių bei jų internalizavimo būtinumo kelia daug klausimų, tačiau pateikia mažai atsakymų.

Tyrimo problemą geriausiai nusako šie klausimai:

- Kokios yra jaunuolių vertybinės orientacijos?
- Kaip socialinės vertybės kinta pagal amžių, lytį bei šeimos sudėtį?
- Koks yra jaunuolių požiūris į socialines vertybes?

Hipotezė- jaunimo vertybinės orientacijos priklauso nuo jų amžiaus, lyties, šeimos sudėties.

Tyrimo objektas- jaunimo vertybinės orientacijos.

Tyrimo tikslas - analizuoti jaunuolių vertybines orientacijas, vadovaujantis jų nuostatomis.

Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti jaunimo socialinių vertybių hierarchiją.
2. Ištirti skirtingos lyties jaunimo požiūrį į socialines vertybes.
3. Išsiaiškinti skirtingo amžiaus jaunuolių požiūrį į vertybes.
4. Nustatyti jaunuolių, gyvenančių skirtingos sudėties šeimose, požiūrį į socialines vertybes.
5. Pateikti lyginamąją moksleivių ir studentų vertybinių orientacijų analizę.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros apžvalga ir analizė.
2. Anketinė apklausa.

Tyrimo imtis: tyrime dalyvavo 55 Šiaulių „Zoknių“ pagrindinės ir Radviliškio „Gražinos“ vidurinės mokyklos 13- 19 metų paaugliai bei 55 Šiaulių universiteto specialiosios pedagogikos fakulteto studentai (20- 24 metų). Viso 110 respondentų.

Darbo struktūra. Ši magistro darbą sudaro: įvadas, 5 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (53 šaltiniai), reziumė anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 62 lentelės, 14 paveikslų.

Prieduose pateikiamas tyrimo anketos pavyzdys, duomenų apdorojimai lentelėse ir paveiksluose.

1. VERTYBĖS SAMPRATA

1.1. Vertybės sąvoka ir jos aiškinimai

Vertybių teorijoje žmogaus ir vertybių santykiui apibūdinti vartojamos įvairios sąvokos: vertybės ugdyme, vertybių ugdymas- internalizacija, vertybinės orientacijos, dvasinis, dorinis, socialinis ir kultūrinis ugdymas, charakterio ugdymas, dorybių ugdymas. Vertybė daugiareikšmė, sudėtinga, apibendrinta sąvoka, kaip algoritmas matematikoje ar meniškumas literatūroje. Ji autorių traktuojama skirtingai. Nemažai daliai autorių vertybės- tai gėrybės, kurios atitinka žmonių poreikius, troškimus, norus, įsitikinimus. Pasak Halstead ir Taylor (2000), vertybės- tai principai ar fundamentalūs įsitikinimai, kurie yra svarbūs elgesio orientyrai, standartai. Jais remiantis, nusprendžiama, kas yra gera ar pageidaujama. Plačiaja prasme vertybėmis vadinami apibendrinti pastovūs vaizdiniai apie tai, kam teikiamas pirmumas, kas atitinka žmogaus ar grupės žmonių poreikius, interesus, ketinimus, tikslus, planus (Guseinovas, Apresjanas, 2004).

Sociologinėje ir socialinėje- psichologinėje literatūroje pateikiami įvairūs vertybių apibrėžimai.

Vertybės- socialiai priimtini ir daugumos žmonių palaikomi vaizdiniai apie tai, kas yra gėris, tiesa, patriotizmas, romantiška meilė, draugystė ir t.t. Vertybė nekelia abejonių, jos yra kaip etalonas, idealas visiems žmonėms.

Jovaiša (1995) vertybes apibrėžia kaip asmeniui reikšmingiausio dalyko išgyvenimą, orientuojantį jo mąstymą ir jausmus į aukščiausias objektyvias gėrybes. Aramavičiūtė (1998) pabrėžia įsitikinimų reikšmę vertybėms. Domėjimasis kuriuo nors gyvenimo aspektu (mokomuoju dalyku, knygomis, draugais) ilgai neišvengiamai perauga į tvirtą įsitikinimą, norą veikti pagal pasirinktą orientyrą. Vaikas, vadovaudamasis įsitikinimais, mokosi veikti, elgtis, gyventi pagal vertybes.

Halderiui (2002, p.230) vertybės- orientavimosi modeliai, elgesio taisyklės, kaip objektyviai galiojančios, kurių „žmonės privalo laikytis subjektyviai vertindami atitinkamus reiškinius, mąstydami ir kontroliuodami savo veiksmus“. Autorius, apibūdinamas vertybes, akcentuoja jų neišvengiamumą, privalomumą ir objektyvumą, ypač besąlygiškai privalu laikytis dorovinių vertybių.

Apibendrinant įvairių autorių pažiūras į vertybes, galima teigti, kad vertybių koncepcija yra sudėtinga, nevienareikšmė, nes ji neatskiriamai susijusi su išorės pasauliu, žmogų jaudinančiais ekonomikos, kultūros, religijos ir politikos klausimais, o kartu su jo pastangomis tą išorės pasaulį padaryti sau artimą, jauką, geidžiamą. Todėl vertybes apibūdinančiuose samprotavimuose pabrėžiama jų priklausomybė nuo subjekto individualių motyvų, nuo jo

poreikių, interesų, siekių, idealų, įsitikinimų ir t.t. Vertybėse atsispindi žmogaus esmė- visa tai, kuo jis gyvena, gyvenimo būdas. Tai galima įvardyti kaip prioriteto teikimą tam tikriems materialiams ar dvasiniams objektams. Šiuo požiūriu vertybė yra visa, kas žmogui svarbiausia, reikšmingiausia socialiniu, psichologiniu, doros ar grožio požiūriu, pageidaujami objektai, būsenos, tikslai ar elgesio būdai, taikomi kaip normatyviniai standartai (Vasiliauskas, 2005).

Be vertybių negali apsieiti nei viena visuomenė. O individai? Jie gali pasirinkti- priimti ar atmesti vienas ar kitas vertybes. Vieni linkę prie kolektyvinių, o kiti prie individualių vertybių. Vieniems aukščiausia vertybė gali būti pinigai, kitiems- moralinis nepriekaištingumas, tretiems- politinė karjera.

Siekiant išsiaiškinti, į kokias vertybes orientuojasi žmonės, vartojamas terminas *vertybinės orientacijos*. Juo išreiškiamas individualus žmogaus požiūris pasirenkant konkrečias vertybes. Kitaip tariant, vertybės tampa vertybinėmis orientacijomis, kai jų pradeda siekti (Jacikevičius, 1999; Jovaiša, 1999).

Taigi vertybės priklauso grupei arba visuomenei, vertybinės orientacijos- individui (Kravčenko, 1996).

Sociologinėje literatūroje plačiai naudojamas Rokeach (1979) pasiūlytas fundamentinių ir instrumentinių vertybių sąveikos modelis. Šiuo požiūriu fundamentinės ir instrumentinės vertybės yra neatskiriama struktūrinė etninės kultūros dalis ir gyvuoja pagal universalius dvasinės raiškos dėsnius: fundamentinės vertybės- kaip amžinosios būties tiesos ir ilgaamžis istorinis protėvių patyrimas, pasaulio ir gyvybės, darbo ir santuokos, šeimos sakralumo suvokimas; instrumentinės vertybės- susijusios su socialine ir ūkine gerove, valdžia, prestižu ir padėtimi bendruomenėje, socialinėje grupėje.

„Psichologijos žodyne“ (1993, p.324-325) nurodyta, kad „vertybinė orientacija- tai individo dorovinių, socialinių, politinių, estetinių nuostatų sistema; pastovi asmenybės savybė, susijusi su siekiamu idealu“. Vertybinės orientacijos padeda individui skirti tai, kas jam reikšminga, esminga, nuo to, kas nereikšminga, neesminga. Vertybinių orientacijų raišką ir raidą visų pirma veikia asmenybės siekis spręsti motyvų ir valios vidinius prieštaravimus ir konfliktus, kurie bendriausia prasme reiškia, kad asmuo suvokia individą ir save kaip bendruomenės narį. Vertybinių orientacijų skirtumai priklauso nuo amžiaus, ugdymo turinio, žiniasklaidos skleidžiamų nuostatų.

Lietuvių sociologai Matulionis ir Mikšys (1992, p. 31) vertybinę orientaciją apibrėžė kaip „žmogaus vaizdinį apie svarbiausius gyvenimo tikslus ir priemones jiems pasiekti. Tai vertinantis vaizdinys, nukreiptas į vertybę, t.y. į tokį dalyką ar reiškinį, kuris žmogui turi teigiamos (kartais neigiamos) reikšmės. Motyvo pagrindu jos tampa kaip tik todėl, kad tas

dalykas ar reiškinys jau yra įvertinti, išskirta tik tai, kas reikšminga, ko reikia siekti. Svarbu ir tai, kad vertybinėje orientacijoje atsispindi ne tik pats reiškinio vertinimas, bet ir kaip tai pasiekti.

Vertybinės orientacijos taip pat formuojasi, t.y. turi savo pagrindą. Tai vyksta asmeniškai tobulėjant. Pirmiausia šeimoje, po to ir mokykloje vaikui nuolat sakoma, kas yra gerai, kas blogai. Kitaip tariant, formuojasi stereotipai. Vaikinui ar merginai bręstant, kaupiasi asmeninis patyrimas. Aklas pasitikėjimas kitais mažėja. Remdamasis įgytomis žiniomis, susipažindamas su žmonijos sukauptomis dvasinėmis ir materialinėmis vertybėmis, jaunimas vis savarankiškiau vertina įvairius gyvenimo reiškinius“.

1.2. Vertybės savybės

Vasiliaskas (2005) išskiria šias vertybės savybes: nematomumas (neapčiuopiamumas), atpažįstamumas (įžvalga), nepalyginamumas, nekaupiamumas, junglumas. Minėtos savybės būdingos visų rūšių žmogiškosioms vertybėms (ekonominėms, intelektualinėms, kultūrinėms, estetinėms, religinėms, socialinėms ir kt.).

Nematomumas (neapčiuopiamumas). Vertybės negalima nusakyti fizinėmis savybėmis: žmogus negali vertybės matyti ar jausti, kol ji nepasireiškia. Jos tampa matomomis (atsiskleidžia) tik per žmogaus elgesį ir veiksmus. Tik per veiksmus (ir veiksmuose) jos aplinkinių žmonių yra atpažįstamos ir įvertinamos teigiamai arba neigiamai. Tas įvertinimas visada yra subjektyvus, priklausomas nuo asmenybės tikslų ir vertybinės sistemos prioritetų pasirinkimo. Nenuostabu, kad atskirų individų to paties elgesio ir veiksmų vertinimai neretai labai skiriasi.

Vertybės yra fiziškai neapčiuopiamos, neturi daiktinės formos, todėl jų negalima perduoti, tarkim, būsimoms kartoms kaip daiktinio palikimo- tegalima išmokyti atpažinti žmonių veiksmuose ir elgesyje. Tačiau problema ta, kad naujos kartos gyvens naujomis sąlygomis, kels naujus tikslus ir turės kitus veikimo prioritetus. Galbūt šiandien vertybėmis laikomi dalykai jų akyse praras savo vertybiškumą ir dėmesys joms sumažės. Antra vertus, tikėtina, kad vienos ar kitos gyvenimo srities nauji poslinkiai ir įvykiai gali suaktyvinti latentines (paslėptas, nematomas) vertybes, kurios, tūnojusios šešėlyje ir nelabai aktualios, staiga atgis ir taps labai reikšmingos, užgoš vertybes, kuriomis lig šiol gyvenome.

Vertybių staiga atsisakyti neįmanoma. Mat puoselėjamos vertybės yra įsikūnijusios žmoguje, lemia jo veiksmus, elgseną, požiūrį. Kiekvienas vertybinės orientacijos keitimas reikalauja iš individo nemažų dvasinių pastangų, drąsos ir valios.

Atpažįstamumas (įžvalga). Nors vertybės yra nematomos, fiziškai neapčiuopiamos, bet visų daugiau ar mažiau atpažįstamos. Tą atpažįstamumą, Vasiliaskas (2005), remdamasis

G. Hofstedo teorija, sieja su aplinkybe, kad visiems žmonėms būdingas universalus proto programavimo lygmuo. Visiems žmonėms būdinga atpažinti visuotines vertybes ir jas puoselėti.

Savo ruožtu kolektyvinis proto programavimo lygmuo lemia tai, kad kuriai nors grupei ar kolektyvui priklausančių žmonių tas atpažinimas vyksta savaip, pagal jų kolektyvinei patirčiai būdingą sistemą. Be to, žmonės ne tik skirtingai atpažįsta vertybes, bet ir skirtingai jas vertina ir teikia skirtingą reikšmę. Tačiau svarbiausia, kad visi minėti proto programavimo lygmenys vertybes atpažįsta, tik tas atpažinimo laipsnis nevienodas. Tai, pasak Bloom (1996), sąlygoja du veiksniai:

- Vertybės paplitimo visuotinumas, jos aktualumas gyvenantiems tam tikru istoriniu laikotarpiu individams, socialinėms grupėms, visuomenei;
- Vertybės kultūrinis vertingumas (t.y. kiek ji pripažįstama konkrečios kultūros atstovų, kiek ji nesikerta su jų vertybine sistema).

Sąlygiškai galima išskirti tris vertybės atpažinimo ir pripažinimo zonas:

- 1) Neabejotinai galimo vertybės atpažinimo ir pripažinimo zona - vertybės fenomenas yra visuotinai paplitęs tam tikru istoriniu laikotarpiu ir dėl to yra nesunkiai atpažįstamas, pripažįstamas ir jam pritariama.
- 2) Dviprasmiškumo (ambivalentiško) vertybės atpažinimo ir pripažinimo zona- vertybės fenomeną atpažinti ir pripažinti gali būti sunku dėl jo funkcionavimo sąlygų atskirose socialinėse ir kultūrinėse sistemose skirtingumo. Mat vertybė, laikoma svarbia viename kultūriniame kontekste, kitame gali būti nepripažįstama, čia menčiau vertinama arba pripažįstama vertybe tik tam tikros socialinės grupės narių (Lewis, 2002). Dėl to gali kilti tam tikrų įtampų tarp vertybės aktyviųjų ir atsargiųjų vertintojų (Juknevičius, 2002).
- 3) Visiško vertybės neatpažinimo ir jos nepripažinimo zona rodo, kad į šią zoną patenka tolimų kultūrų (istorine ir geografinė prasme) puoselėtos vertybės, kurios yra svetimos ir neranda sau vietos egzistuojančios kultūros vertybių sistemoje. Pvz., daugpatystė musulmoniškų šalių kultūroje, santuoka tarp tos pačios lyties atstovų ir pan.

Tagi vertybės atpažįstamumas reikalauja nemažai pastangų, kantrybės ir laiko, kad ji būtų pripažinta. Todėl pirmiausia dėmesys kreipiamas į tas vertybių atpažinimo ir pripažinimo zonas, kuriose vertybės fenomeno funkcionavimą galima nesunkiai identifikuoti.

Nepalyginamumas. Skirtinguose kultūriniuose kontekstuose ir skirtingų žmonių pripažįstamos vertybės skirtingose situacijose gali būti nepalyginamos. Kitaip tariant, kas yra laikoma vertybe vienoje kultūroje, visai nereiškia, jog bus pripažįstama esant vertybe kitoje. Ši

aplinkybė lemia tai, kad vertybė visada turi savo „kultūrinį“ apvalkalą, kuris suteikia jai savitumo ir daro ją nepalyginamą (Appaduri, 1996).

Nekaupiamumas. Kadangi vertybe naudojamosi teikiant- ją rodo (atskleidžia) individo veiksmai, elgesys, tai jos „atsargų“ negalima kaupti, t.y. negalima individualiai „vertėti“. Taip pat negalima vertybių ir paveldėti kaip materialinio palikimo. Galima tik supažindinti kitą su tuo, ką žmonija, visuomenė laiko vertybėmis, ir aiškinti, kodėl derėtų jas vertinti. Tačiau negalima jų primesti kitam, nes individas jas renkasi pats savarankiškai.

Junglumas. Vertybės neįmanoma atsieti nuo jų savo veiksmis ir elgesiu teikiančiojo ir vartojančiojo (tą elgesį pripažįstančiojo), nes vertybės yra teikiamos ir vartojamos tuo pačiu metu. Kita vertus, norint, kad vertybė būtų pripažinta, ji turi būti reikalinga visuomenei, bent jos daliai, individui. Kitaip ji yra bevertė. Taigi vertybė turi turėti ir „vartojamąją vertę“, kurią nusako du esminiai bruožai: 1) pripažįstamumas- būti žmonių pripažįstama; 2) patrauklumas- būti patraukli, nors ir ne visų vienodai dėl interesų skirtingumo pripažįstama.

Parėmimas. Vertybės viena kitą remia, nes negali būti tinkamai suprantamos, įvertinamos ir pripažįstamos izoliuotai, be kitų vertybių konteksto. Pvz., tokios ekonominės vertybės kaip vartojimo kokybė, efektyvumas negali būti pasiektos (ir visuomenės pripažintos) be kitų vertybių- tokių kaip tiesa, teisingumas, laisvė. Pastarosios savaip remia anksčiau minėtas vertybes ir padeda jų siekti.

Išvardytosios savybės yra būdingos visoms vertybėms, ta prasme jos yra visuotinės. Taigi vertybė turi savo turinį ir savo aprašą.

1.3. Vertybių sistema ir rūšys

Kaip nurodoma „Psichologijos žodyne“ (1993, p.1044) , „vertybių sistema hierarchiškai nustatyta sistema, kurioje asmuo sąmoningai ar nesąmoningai renkasi vieną vertybę ar idealą labiau nei kitą <...>. Individo ar tam tikros visuomenės priimamos moralinės, socialinės, estetiškos, ekonominės ir religinės idėjos“. Vertybių sistemos turinyje išskiriami skirtingų matmenų prioritetai: teikiamas prioritetas demokratijai, o ne autokratijai, labiau vertinamas žmogaus dvasingumas nei jo materialinė gerovė, euristinis metodas labiau priimtas nei informacinis. Taigi vertybinis požiūris yra grindžiamas hierarchija, vertinimuose persipina teigiamo ir neigiamo, aukštesniojo ir žemesniojo skyrimo matmenys. Asmens ar bendruomenės vertybių sistema yra savita, ją apsprendžia individų poreikiai, interesai, troškimai, prioritetus atitinkantys sprendimai.

Pedagogui iš vertybių sistemos reikia išskirti tai, ką jis laiko svarbiausia. Vertybių išskyrimo pavyzdžių galima rasti S. Šalkauskio, L. Jovaišos darbuose. Šalkauskis (1991) išskiria

šias vertybių rūšis: prigimties, protinio, dorinio, estetinio, religinio ugdymo ir mišriąsias. Jovaiša (2002) vertybių rūšių nustatymo kriterijumi laiko įvairias gyvenimo sritis ir pagal jas išskiria vertybių rūšis: prigimtines, egzistencines, praksines, socialines, ekonomines, kultūrinės, psichines ir dvasines.

Aramavičiūtė (1998), remdamasi M. Šeleriu (M. Scheler), vertybes suklasifikavo pagal rangą: vertybių skalėje pats žemiausias rangas yra jausmų ir malonumų vertybės; aukštesnis- gyvybinės ir gyvenimo vertybės; dar aukštesnis- dvasinės; aukščiausios- šventybių ir šventumo vertybės. Bitinas (2004) vertybių sistemoje pagal aukščiausią vertybę išvelgia šias auklėjimo paradigmas: 1) auklėjimą, grindžiamą transcendentinėmis vertybėmis; 2) auklėjimą, grindžiamą sociocentrinėmis vertybėmis; 3) auklėjimą, grindžiamą antropocentrinėmis vertybėmis.

Vertybių hierarchinėje sistemoje yra būdingi ne tik atskiri, individualūs, bet ir bendri bruožai. Žmogus visada teikė pirmumą tam, kas jungė, o ne tam, kas skyrė. Vertybių sistemos centras buvo ir tebėra žmogus, nes be jo vertybės negali egzistuoti. Tokios vertybės kaip žmogus, gyvenimas, sveikata, religija, meilė, išsilavinimas, dora ir kt. tapo universalios, nes jos labiausiai atspindi žmonių poreikius, jos suvienija, įkūnija moralę ir tokius svarbius demokratijos principus kaip laisvė, tiesa, teisingumas, pareiga.

Atsižvelgiant į vertybių patvarumą, atsparumą laikui, jų tęstinumo būtinumą, jaunajai kartai rekomenduotina tokia ideali vertybių sistema, kurios hierarchinėje viršūnėje yra universaliosios ir amžinosios vertybės- lygybė, teisingumas, tiesa, brolybė, savitarpio pagalba, taip pat vadinamosios prigimties vertybės- laisvė, veiklumas, savarankiškumas, sveikata. Taigi jaunimo vertybių sistemoje derama vieta turėtų tekti pagrindinėms universaliosioms vertybėms. Jei mokinys neišsiugdo universaliųjų, tai jų vietą užima „žemesniojo“ lygio asmeninės vertybės. Vadinasi, pasirinkimas nėra absoliutus ir jis sąlygojamas būtinumo būti žmogumi, paklusti visuomenės normoms ir reikalavimams, nes, kaip nurodo Aramavičiūtė (1998, p.64), universaliosios vertybės „<... > negali būti kintamos, reliatyvios, priklausančios nuo žmonių vertinimų, norų ar pastangų jas įgyvendinti. Svarbiausios vertybės visada išlieka, nors mes klystame, paneigiame, išsižadame“.

Vertybių sistema mokykloje, kurioje dominuoja dalykinis mokymas, gali būti realizuota tik lavinant mokinius. Tačiau, kaip teigia Bitinas (2004, p.138), „kiekvienoje mokykloje dėstomo mokojo dalyko turinys mokiniams pateikiamas atskirai <...>, tad su šiuo turiniu susijusios vertybės eksplikuojamos atsižvelgiant į dalyko turinį, o ne į vertybių sistemos logiką. Tai, kad bendrųjų programų įvadinuose skyriuose apibūdinami pagrindiniai auklėjimo tikslai, sistemingumo problemos neišsprendžia: už šį bendrųjų vertybių realizavimą mokykla atsako tik formaliai, jos veikla vertinama tik pagal lavinimo rezultatus, o ir pačioje mokykloje,

kaip institucijoje, nėra grandies, kuri organizuotų mokinių auklėjimo procesą kaip kryptingą, aukščiausiai vertybei pavaldžią sistemą“. Pasak Vasiliausko (2005), negalima nesutikti su nuomone, kad dalyko mokytojas pirmiausia siekia skiepyti tik į dėstomo dalyko turinį integruotas vertybes. Todėl vertybės ugdomos be aiškios sistemos. Viena iš vertybių nesisteminio ugdymo priežasčių yra neapibrėžtas ugdymo tikslas. Vyrauja skirtingos nuomonės, kas daugiausiai atsakingas už vertybių ugdymą- šeima, mokykla ar bažnyčia.

Nuorodų, kurios vertybės iš daugelio turi būti skiepijamos mokiniams, randame Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos leidinyje „Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas“ (2003), kuriame didelė reikšmė teikiama kultūrinėms, tautinėms, taip pat su aplinkos išsaugojimu susijusioms vertybėms.

Į mokinio vertybių sistemą integruojant jo žmoniškumą įkūnijantį santykį su aplinka, svarbu kartu ugdyti atsakingą pažiūrą į savo pareigas, ištikimybę savo tautai, dorą. Iš įvairių vertybių rūšių išskirtinė vieta tenka dorovinėms vertybėms. Dorovė apima visą žmogų, jo santykį su kitu žmogumi, rūpinimąsi savo ir kitų gerove, gebėjimą skirti gėrį nuo blogio, pareigos ir atsakomybės jausmus. Svarbu, kad mokinys išmoktų kitame žmoguje matyti gerąsias jo savybes,- dvasingumą, gerumą, draugiškumą, kad žmogus taptų jo svariausia vertybe.

Atsižvelgiant į tai, kad asmenybės lygmeniu įsisavinamos ne pavienės vertybės, o jų sistemos, kurias dar galima pavadinti asmenybės kryptingumu, svarbu, kad mokymo procesas garantuotų tokios sistemos susikūrimo galimybes. Mokykla turi padėti mokiniui iš daugelio vertybių sistemų pasirinkti optimaliausias mokinio individualią raidą garantuojančias ir visuomenės poreikius atitinkančias vertybes.

1.4. Vertybių internalizavimas ir rūšys

Pasak Bitino (1995), Jovaišos (1995), Parygino (1976), internalizacija- tai vertybių tapsmas vidiniu asmenybės turiniu, motyvuojančiu bei reguliuojančiu jos elgesį ir veiklą. Vertybių virtimas *motyvais*, sužadinančiais konkrečius ir socialiai vertingus veiksmus, yra svarbiausias internalizacijos dalykas.

Vertybės yra internalizuotos, „kai jos užvaldo žmogų ir jis šioms vertybėms tarnauja“ (Bitinas, 1995, p.27). Kitaip tariant, žmogus pats įsipareigoja elgtis pagal konkrečių vertybių reikalavimus. O tai įvyksta, kai vertybė išties tampa vidine asmens paskata ar, kaip yra pasakęs Colombero (2001, p.106), „kai vertybė priimama intymiausiame sielos kampelyje, kaip tik ten, kur gimsta, formuojasi ir gyvena sąžinė“. Antra verus, tikrai internalizuota vertybė ne tik virsta vidiniu asmenybės motyvu, bet ir užima dominuojančią vietą jos motyvacinėje sferoje.

Internalizuotos vertybės, kaip motyvaciniai dariniai, reiškiasi įvairiais pavidalais. Be abejo, tai priklauso nuo vertybių internalizacijos lygmens. O vertybių internalizacija, kaip ir kiekvienas sudėtingas procesas, turi ir *sudėtingą struktūrą*, susidedančią iš kognityvinių, emocinių ir valios komponentų. Kiekvienas iš jų savaip rodo internalizacijos vyksmą, apimančią ne vien vertybių esmės suvokimą, pasirižimą jomis grįsti savo elgesį ir pagaliau konkrečius veiksmus, praktiškai įkūnijančius vieną ar kitą vertybę. Vadinasi, kiekvienas komponentas atitinka ir skirtingą vertybių internalizacijos lygmenį.

Tačiau mokslinėje literatūroje dažniausiai nurodoma, kad asmens lygmeniu vertybės funkcionuoja *vertybinių orientacijų* pavidalu. Kartu pripažįstama, kad motyvai yra esminė vertybinių orientacijų apraiška, svarbiausias jų susiformavimo kriterijus. Būtent motyvai parodo įvairiausias vertybinių orientacijų aspektus. Per motyvaciją daugiausia ir įmanoma pažinti vertybines orientacijas, taip pat reguliuoti bei valdyti jų raidą.

Kita vertus, žmogaus vertybines orientacijas apibūdina daugelis įvairių motyvų. Tie motyvai skiriasi savo turiniu, įsisąmoninimo laipsniu, veiksmingumu, reikšmingumu, vieta motyvacijos struktūroje, raiška ir kt. Dėl to vieni motyvai reiškiasi požiūriais, pažiūromis, emocijomis, jausmais, kiti- asmens nuostatomis, įsitikinimais arba atskirais jų elementais (norais, ketinimais, siekiais ir kt.), dar kiti- pozicija, pasaulėžiūra, elgesio įpročiais, charakterio savybėmis ir t.t. Vertybinių orientacijų raiškos įvairovė parodo, kad jos formuojasi skirtingu lygmeniu. Tai gi vertybinių orientacijų lygmuo rodo ir jų stabilumą (Aramavičiūtė, 2005).

Vertybinės orientacijos laikomos ir konkrečių vertybių esmės bei prasmės suvokimo ir išgyvenimo padariniu, konkrečių siekių bei praktinio įkūnijimo rezultatu. Vis dėlto labiau pripažįstamos tos vertybinės orientacijos, kurios išreikštos socialiai vertinga elgsena. Manoma, kad būtent socialiai priimtinas elgesys parodo aukštesnį vertybių internalizavimo lygmenį. Tai paaiškinama tuo, kad vertybių pažinimo lygmuo ne visada skatina individą tinkamai pasielgti.

Nors vertybių internalizacija vyksta visą žmogaus gyvenimą, bet jos raiška *įvairiais gyvenimo laikotarpiais* skiriasi. Vaiko vertybių internalizacija vyksta kitaip negu suaugusiųjų. Kaip nurodo Fink (1996), suaugę asmenys, remdamiesi racionaliais argumentais, vieną ar kitą objektą priskiria prie pozityvių ar negatyvių ir tada pradeda atitinkamai elgtis. O vaikai eina priešingu keliu: pirma vienaip ar kitaip pasielgia, išgyvena ir tik vėliau, pasiekę aukštesnę brandos fazę, pradeda apmąstyti šiuos veiksmus, juos svarstyti, vertinti. Vadinasi, vaikystėje pirmiausia formuojasi elgesio ir emociniai komponentai, o vaikui augant ima reikštis ir pažintiniai. Tad ir savo pažiūras vaikas ugdo atitinkamai elgdamasis, dažniausiai pamėgdžiojimu ir identifikacija perimdamas aplinkinių žmonių elgesį. Vaiko elgesys yra nuolat veikiamas ir emociškai, nes konkrečius veiksmus vaikas atlieka tam tikrame „emociniame lauke“, kuriančiame teigiamą arba neigiamą emocinę aplinką. Be abejo, kai vaikas patiria

teigiamus emocinius išgyvenimus, tai atitinkamas jo elgesys darosi patvaresnis, savo ruožtu išreiškiantis bei įtvirtinantis ir tam tikras pažiūras.

Tačiau nepaisant kai kurių skirtumų *kiekviename amžiaus tarpsnyje* vyksta vertybių pažintinių, emocinių ir elgesio komponentų, arba veiksmų, internalizacija. Nors internalizuojant vertybes dalyvauja visi trys minėti veiksniai, bet jų statusas šiame procese *priklauso nuo amžiaus*. Kaip teigia Sheldrake (1992), pagal amžių keičiasi šių veiksmų reikšmingumo centrai. Minėtų tyrėjų nuomone, kai 1- 7 metų vaiko pažiūros formuojasi, tada centre atsiduria funkciniai, arba elgesio, veiksniai, 7- 14 metų- emociniai ir 14- 21 metų- pažintiniai.

Taigi nors vaikystėje taip pat išmokstama skirti „gera“ ir „bloga“, „teisinga“ ir „melaginga“, „gražu“ ir „negražu“ ir pan., bet vis dėlto tik paauglystėje ir jaunystėje geriau įsisąmoninamos bei įprasminamos dvasinės vertybės. Paprastai ši išvada grindžiama pastarojo amžiaus asmens imlumu dvasinėms vertybėms, idealybės siekimu ir pan. Antra vertus, stiprėjantis jautrumas šioms vertybėms plečia asmens laisvos ir autentiškos saviraiškos sritį ir daro jį aktyviu ir teigiamu dorovės subjektu. Taip keičiasi ne tik pažintinių, bet ir emocinių bei praktinių komponentų turinys, jo įsisąmoninimo laipsnis ir raiškos pobūdis. Tai sudaro pagrindą išskirti internalizacijos rūšis.

Vertybių internalizacija vyksta individui sąmoningai ir nesąmoningai įsisavinant vertybes. Todėl vertybių internalizacijoje sąveikauja įsisąmoninti ir neįsisąmoninti komponentai. Šių komponentų buvimas ir savitas funkcionavimas leidžia išskirti analogiškas vertybių internalizacijos rūšis- įsisąmonintą ir neįsisąmonintą vertybių internalizaciją.

Kaip teigia Aramavičiūtė (2005), *įsisąmoninta* vertybių internalizacija sietina su sąmoningu vertybių įsisąmoninimu. Todėl literatūroje ji dažniausiai tapatinama su vertybių įsisąmoninimu, pirmiausia- su jų esmės suvokimu ir įprasminimu, t.y. su individo gebėjimu apibūdinti vertybes: išskirti jų esminius požymius, nusakyti jų turinį, ypač suvokti ir pagrįsti vertybių prasmę. „Sąmoningumas- tai ne tiek reiškinių, daikto pažinimas, kiek jo prasmės, reikšmės išskyrimas“, - teigia Bitinas (1995, p.28). Suvokta ir įprasmintą vertybę gali įvairiu pavidalu įsitvirtinti žmogaus sąmonėje ir iš ten reguliuoti jo elgesį. Taip suvokta ir įprasmintą vertybę iš išorinio normatyvo virsta į vidinį elgesio stimulą bei reguliatorių. Šiame virsme ypač svarbu, kad konkrečias vertybes individas laikytų savo gyvenimo prasme. Įgydamos asmeninę reikšmę, ypač tapdamos autentiško gyvenimo prasmėmis, vertybės tarsi apsaugo žmogų nuo jų formalaus pažinimo (indiferentiško, ignoruojančio, bejausmio ir pan.). Juk vertybės perimamos ne tik jas įsisąmoninant, bet ir išgyvenant emociškai. Tad ir sąmoningai perimant vertybes svarbu tiek racionaliai įsisąmoninti jų reikšmingumą, tiek jas išgyventi. Savo išgyvenimais asmuo gali ne tik aiškiau suvokti konkrečių vertybių prasmę, bet ir išsamiau ją išreikšti, kartu ir paskatinti praktiškai vertybę įkūnyti.

Taigi norint sąmoningai internalizuoti vertybes būtina jungti racionalius ir emocinius elementus. Būtent šių elementų vienovė ir sudaro vertybių internalizacijos proceso pagrindą.

Tačiau svarstant vertybių internalizaciją sąmoningumo požiūriu kyla klausimas, kokios yra *vertybių įsisąmoninimo ribos ir galimybės*. Kadangi vertybių diapazonas labai platus ir sunkiai aprėpiamas, tebesprendžiama problema, kiek vertybių žmogus pajėgia įsisąmoninti. „Asmenybė niekada negali įsisąmoninti visų dabarties, tuo labiau praeities vertybių, išlaikančių tam tikrą aktualumą dabarčiai“, - teigia Kuzmickas (1982, p.83). Jo nuomone, individualiai įsisąmoninamos tik kai kurios vertybės ir tik kai kuriais aspektais. Be to, kiekvienas žmogus yra linkęs susidaryti savo vertybinės orientacijos modelį, apimantį tik kai kurias dominuojančias vertybes.

Panašų požiūrį į vertybių įsisąmoninimą yra išsakęs Hartmanas (2001). Jis taip pat mano, kad ne kiekvienas žmogus gali suvokti vertybes, nes daugumą jų suvokti gali tik labai brandi asmenybė. Be to, autorius teigia, kad vyksta vertybių suvokimo atrofija, t.y. anksčiau gerai suvoktos vertybės užmiršamos, o į žmonių gyvenimą įsiveržia naujos vertybės. Taigi tam tikru laikotarpiu žmogus kreipia žvilgsnį tik į tam tikras vertybes ir leidžia išsigalėti vertybių reliatyvumui, nors po kurio laiko jis gali ir vėl sugrįžti prie ankstesnių vertybių.

Tačiau asmens santykį su pasauliu lemia ne vien sąmoninga vertybių samprata. Dažnai žmonės suvokia bei supranta vienas ar kitas vertybes, bet savo gyvenime jų nepaiso, jų nesilaiko ar net elgiasi atvirkščiai, negu jos įpareigoja. Pasak Aramavičiūtės (2005), būna ir kitaip: individas nesugeba nuodugniai apibūdinti bei įprasminti vertybės, bet savo elgesiu jos nepažeidžia. Pasitaiko ir taip, kad asmenys, kurie vertina vertybes, elgiasi gana skirtingai. Vadinasi, vertybė yra tik bendras orientyras, „kuriuo individas vadovaujasi konkrečios, dažnai nestandartiškos, unikalios savo situacijos atveju“ (Kuzmickas, 1982, p.84). Ir, be abejo, tokiu orientyru gali tapti tiek įsisąmoninta, tiek neįsisąmoninta vertybė.

Tapatinant *neįsisąmonintą* vertybių internalizaciją su nesąmoningu vertybių perėmimu, dėmesys kreipiamas į tai, ko žmogus apskritai gali nesuvokti, neįprasminti ar nevisiškai tai padaryti. Gali būti neįsisąmoninti veiklos stimulai, veiklos būdų reguliatoriai (motyvai, nuostatos, emociniai išgyvenimai, potraukiai, poreikiai). Be to, gali būti neįsisąmoninti ir automatizuoto elgesio stereotipai (įpročiai, įgūdžiai, patirtis, intuicija ir pan.), susiformavę sąmoningos veiklos metu. Tai reiškia, kad sąmoningai organizuotu auklėjimu suformuoti elgesio elementai pereina į auklėtinio sąmonę ir iš ten veikia jo asmenybės raidą. O tai įrodo, kad tarp įsisąmonintos ir neįsisąmonintos vertybių internalizacijos egzistuoja netiesiškas ryšys.

1.5. Vertybės pasirinkimą įtakojančios veiksniai

Paprastai dėl vertybės apsisprendžiame ją įvertinę. Tačiau įvertinimas ir apsisprendimas nėra tapatūs dalykai: įvertinti gėrybes- tai dar nereiškia jas teigiamai traktuoti. Neretai žmonės, vertindami vertybes, vadovaujasi atitinkamais kriterijais (standartais, normomis); žiūri, ar vertinamasis objektas tuos standartus atitinka, ar ne. Jis lyginamas su esamais standartais, kurie nusako tuos ypatumus, pagal kuriuos objektas pripažįstamas vertu (ar nevertu dėmesio).

Vertinimą lydi sprendimas. Žmonės jį daro vadovaudamiesi ne tik racionaliais argumentais, bet ir neracionaliais. Kartais tiesiog intuicija. Ji atlieka itin svarbų vaidmenį priimant sprendimą. Mat ji „emociškai nuspalvina lauką, kur daromi racionalūs sprendimai“ (Drever, 1976), t.y. intuicija emocionaliai parengia mus priimti sprendimą.

Rinkdamiesi vertybes, žmonės netiesiogiai parodo ir savo siekius. Idealus, kurie jiems artimi ir svarbūs. Tie idealai turi visuotinumą pobūdį. Kitaip tariant, asmens puoselėjamas idealas gali būti artimas bei priimtinas ir kitiems žmonėms. Todėl idealo visuotinumas skatina kurti ir palaikyti standartus kaip sąlygą patiems idealams egzistuoti, juos skirti vieną nuo kito. O svarbiausia- padeda individui kryptingiau realizuoti savo siekius (pvz., saugumo, bendradarbiavimo), kurių neįmanoma įdiegti, jei nėra aiškaus jų standartų įvardijimo.

Beje, vertybė individui yra svarbi tik tuo atveju, jeigu tai, ko jis siekia, yra protu suvokiama kaip vertybė ir būtent proto argumentais remiantis padarytas šis pasirinkimas. Žinoma, pasirinkimui turi įtakos ir jausmai. Tačiau tai nėra lemiamas veiksnys: vertybinę orientaciją lemia protu suvokiami dalykai ir atitinkamas racionalus apsisprendimas, turint prieš akis siekinį- idealą (Pruskus, 2005).

Skirtingi žmonės puoselėja skirtingus idealus, kurie jiems svarbūs asmeniškai. Išpažįstamų idealų (siekinų) skirtingumas leidžia geriau suprasti, kodėl neretai individams sunku susitarti: nė vienas iš jų nenori sutikti su tuo pačiu požiūriu į reiškinius (ar daiktus), o kiekvienas juos įvertina savaip. Yra daug sunkiai įvertinamų dalykų, dėl kurių žmonėms yra nelengva susitarti.

Daug lemia ir žmonių tarpusavio santykiai; jie leidžia geriau suprasti jų skirtingo požiūrio į problemą aplinkybes. Situacija čia panaši į situaciją šeimoje, kurią sudaro keli žmonės- skirtingo statuso (vyras, žmona, vaikai) ir turinčių skirtingas vertybines orientacijas. Tačiau visi jie priklauso šeimai, jei žiūrėsime į jų kaip individų statusą, tai matysime kelis subjektus, susijusius daliniais santykiais (vyras- žmona- duktė, sūnus). Tačiau į juos galime žiūrėti ir kitais aspektais, pvz., tėvas- gydytojas, žmona- mokytoja, vaikai- firmų vadybininkai, t.y. jie turi savas vertybines orientacijas, savitus siekius, idealus, savą požiūrį į šeimą. Todėl visi

jie šeimą vertins savo siekių požiūriu. Suprantama, tai bus skirtingi požiūriai, skirtingas požiūris į šeimą ir galiausiai- skirtingos viltys, kurias jie sieja su šeima, skirtingas ir šeimos kaip vertybės supratimas. Tačiau tie „skirtingumai“ netrukdo individui, turinčiam savitą supratimą apie šeimą, siekti jį įkūnyti.

Taip pat svarbu tą supratimą pateikti kitiems žmonėms įvertinti ir nustatyti, ar jie jam palankūs, koks jo vertingumas. Žinoma, nėra lengva ir paprasta savo idealą atskleisti kitiems ir jį apginti, nes kiekvienas jį skirtingai supranta ir vertina. Todėl individo siekiai ir idealai taip ir lieka tik jo savastis (Pruskus, 2005).

Taigi idelai yra savotiški siekiniai, kurių mes žinome, kad niekada nepasieksime. Tačiau pats jų siekimas yra prasmingas ir vertingas, nes atskleidžia ir praplečia mūsų galimybių ribas, parodo, ko mes iš tiesų verti. O dar svarbiau tiesiog žinoti, kad jų yra (idealos vertybės), kad žmonės linkę jų siekti, nepaisydami visų nesėkmių.

Polinkis į siekinius nulemia ir individo vertybines nuostatas. Savo ruožtu individo išpažįstamos vertybės nulemia ir jo požiūrį į vertybes. Kitaip tariant, išpažįstamos vertybės individui tampa savotiška priemone pasirenkamų gėrybių vertingumui nustatyti.

2. PAAUGLYS BESIKEIČIANČIOJE VISUOMENĖJE

Jaunimas- ateities karta, kuri pakeis dabartinius politikus, mokslininkus, gydytojus, firmų vadovus, verslininkus ir pan. Nuo jaunimo pastangų, siekių, požiūrio į darbą ir kitus visuomeninio gyvenimo reiškinius priklausys mūsų valstybės gyvenimas gana netolimoje ateityje (Čiužas, Ratkevičienė, Stankevičius, Vosyliūtė, 2005).

Paauglystė- pasirengimas sudėtingam ir atsakingam suaugusiojo žmogaus amžiaus tarpšniui laikotarpiui. Šiuo laikotarpiu vyksta ne tik intensyvi fiziologinė raida, bet ir daug socialinių, psichologinių pokyčių. Paaugliui jau nebetinka tie socialinės adaptacijos būdai, kurie būdingi vaikui, jis turi atrasti savo vietą greitai besiveriančiame suaugusiųjų pasaulyje. Būtent šiuo gyvenimo laikotarpiu jau priimami sprendimai, kurie gali stipriai lemti visą tolesnį gyvenimą.

Dabartiniu socialinių permainų metu vis labiau pastebimas ryškus vertybinių nuostatų ir orientacijų kismas jaunimo tarpe. Būtent jaunimas, ne tiek sekdamas tradicija, kiek nuo jos atsiribodamas, daug ką kitaip, gerai jų seneliams ir tėvams žinoma, supranta- darbo vaidmenį, intymumą, inteligentiškumą, santuokos kūrimą, savo priedermes ir atsakomybę šeimai. Todėl skubama teigti, kad tarp jaunimo randama iškreipta vertybių skalė, išbujojęs palinkimas spontaniškai tenkinti bet kokius savo norus ir geismus (Hartmanas, 1998).

Individualus asmenybių ugdymas yra ilgas ir sudėtingas procesas. Lietuvoje jis pradėtas vykdyti 1992 m., išleidus „Lietuvos švietimo koncepciją“ (p. 5), kurioje buvo įteisintas teiginys, kad vienas iš pagrindinių švietimo tikslų- „ugdyti asmenybę, išsipareigojusią gimtajai kultūrai ir bendražmogiškoms vertybėms“.

Jauno žmogaus, kaip save kuriančios būtybės, augimas pagrįstas jo ugdymu bei jo paties ugdymusi. Naudojant specialias pedagogines priemones tik sudaromos tam sąlygos bei pakoreguojamas jo savikūros procesas. Jaunuoliai šiame augimo procese tiesiogiai susiduria su vertybių ir jų pasirinkimo problema. Todėl labai svarbu padėti įsisąmoninti vertybes, nes jos palengvina žmogaus egzistenciją, padeda suvokti jos prasmę (Barkauskaitė, 2000). Tačiau jaunas žmogus, turėdamas menką socialinę patirtį, sunkiau atsirenka vertybes. Tiesiogiai išgyvendami konkrečioje veikloje paaugliai lengviau supranta ir pasirenka vertybes.

Paauglystėje žmogus tampa pajėgus sąmoningai apsispręsti ir pasirinkti, tai glaudžiai siejasi su tapatumo raida, nes asmens tapatumas yra jo apsisprendimų vaisius (Erikson, 1986). Paauglystėje asmuo turi rinktis profesinio mokymosi bei gyvenimo kelią. Norėdamas pasirinkti realius ateities tikslus, bręstantis žmogus turi suderinti savo individualius motyvus su sociokultūriniais reikalavimais, normomis ir galimybėmis.

Pasak Rubin (2000), šiuolaikinis paauglys yra veikiamas greitai besikeičiančio dabartinio informacijos amžiaus, atveriančio daugybę pasirinkimų. Paauglį užplūsta daugybė informacijos: televizija, radijas, internetas... Ar visuomet ta informacija teigiamai veikia jauno žmogaus raidą? Kaip teigia Pipher (1995), šiuolaikinė seksualizuota Amerikos kultūra ir žiniasklaida prislegia paaugles merginas, versdama jas bet kokia kaina atrodyti įmantriai ir išpūdingai. Autorės nuomone, Vakarų kultūra dažnai apriboja bręstančio žmogaus raidą, pažeidžia visybiškumą ir netgi sutraumuoja jį.

Tėvai ir mokykla ne visuomet yra pajėgūs padėti jaunam žmogui prisiderinti prie naujų informacijos amžiaus reikalavimų ir paaugliui dažnai nėra lengva pasirinkti ir sprendimus, susijusius su savo ateitimi. Kita vertus, bręstantys žmonės negali remtis tiktai ankstesnių kartų patirtimi, jiems tenka nelengvas uždavinys nuspręsti, kokios vertybės ir požiūriai geriausiai tinka naujoms sąlygoms (Sondaitė, 2001).

Ateities orientacijų raida nėra veikiamą vien tik asmens interesų, planų, tyrinėjimų ir ieškojimų, bet glaudžiai siejasi ir su socialine kultūrine aplinka. Priklausomai nuo socialinių aplinkybių žmonės susiaurina arba išplečia savo ateities planus.

Dauguma mokslininkų pagrįstai įrodė, kad ugdymo tikslas- ugdyti vertybes. Vertybės suponuoja asmens santykius su mikro- makroaplinka. Tuo tarpu mūsų visuomenė svarbiausiu laiko ne vertybinį ugdymo turinio aspektą, o žinias, atitinkančias to laikotarpio reikalavimus.

3. ŠEIMA- VAIKO UGDYMO IR SOCIALIZACIJOS INSTITUCIJA

Šeima- pirmoji institucija vaiko gyvenime. Vaikas perima šeimos gyvenimo būdą, jos narių dorinę bei dvasinę kultūrą, elgesio normas, veiklos ir bendravimo su kitais žmonėmis pavyzdžius. Nuo to priklauso, kokia susiformuos asmenybė, kaip ji elgsis ir ko sieks gyvenime (Butkienė, Kepalaitė, 1996). Beresnevičienė, Kanienė (2003) pabrėžia, kad šeima, jos gyvensena, bendravimas ir yra ta lemtingoji socialinė aplinka, kuri daro ypatingą įtaką vaiko elgesiui.

Anot Uzdilos (1993), šeima daro vaikui lemiamą įtaką todėl, kad jis atsiduria tokių dvasinių vertybių, kaip meilė, pagarba, pasitikėjimas, centre. Šeimoje jis gauna tai, ko niekas kitas negali suteikti; nebent kita, gera šeima,- būtent- jį mylėti, juo rūpintis, tikėti, jį gerbti, jo daroma pažanga džiaugtis.

Vaiko asmenybė formuojasi nuo pat gimimo. Pasak Bitino (1996), nors impringo (pirmojo išpūdzio) efektas ne toks tyškus, kaip gyvūnų pasaulyje, bet jo vaidmuo nemažas. Psichologai ir pedagogai yra nustatę, kad dėl psichikos plastiškumo vaikas gana sėkmingai priima iš suaugusiųjų informaciją (žinias, elgsenos būdus, normas ir kt.).“Įsitvirtinusi psichikoje, ši informacija „nenori“ užleisti vietos kitai, su ja nesutampančiai, t.y. ugdyti asmenybę daug lengviau negu ją keisti. Tai ir lemia šeimos ugdomąjį vaidmenį: tai, ką vaikas įgyja šeimoje, dominuoja visą jo gyvenimą“, - teigia Bitinas (1996, p.56).

Žmogaus ugdymas šeimoje nėra vien nuolatinis rūpinimasis juo, nėra vien jo globojimas. Ugdyti- tai skatinti ir reikalauti. Ugdymas ten, kur šeimoje sąveikauja vertybės ir priedermės. Įdiegti vertybes šeimoje- tai ne tik kitą suprasti ir pačiam būti kito suprastam, ne tik iš tėvų, brolių ir seserų patirti jautrumą, pagarbą, meilę ir pasitikėjimą, bet ir pačiam tokiais jausmais atsiliepti, iš anksto išsipareigoti kitu rūpintis, už jį atsakyti. Todėl ir ugdymas šeimoje nėra ilgai trunkantis augančiojo ir bręstančiojo globojimas. Tai daugiau rūpinimasis, kad tas globojimas ilgainiui pavirstų į kažką kita- į savarankišką elgesį ir bendravimą, į saviugdą ir saviugdą.

Žmonijos patirtis liudija, kad sėkmė lydi tą šeimą, kuri, būdama pagrindine vertybių ir elgesio normų perteikėja, geba išugdyti šeimos narių dorovines normas. Tai, ką šeima ugdo, priklauso nuo tėvų vertybių ir normų diapazono. Pasak Kluckholn ir Murray (1948), vertybės yra bendražmogiškos, bendros visiems, tačiau socialiai determinuotos tam tikros teritorijos, grupės charakteristikų ir kt. (šiuo atveju- šeimos charakteristikų); vertybės individualūs išgyvenimai. Tai, ką minėti autoriai vadina bendražmogiškais vertybėmis, McLaughlin (1997) vadina visuomeninėmis, nes dėl savo fundamentalumo ir neišvengiamumo jos privalomos visiems žmonėms. Šios vertybės yra objektyvios, nuo individo valios

nepriklausomos. Šios vertbės pripažįstamos visų, net ir tų žmonių, kurių moraliniai įsitikinimai skiriasi. Tai, ką Kluckhohn ir Murray vadina individualiosiomis vertybėmis, McLaughlin vadina asmeninėmis. Tai dalis pasirinkimo galimybių, kurių dėka žmonės gali kurti savo gyvenimą. Kitaip tariant, tai - subjektyvios vertybės. Tos vertybės, kurios visuomenėje dar nerealizuotos- idealios vertybės, o realizuotos vertybės- tai tos, kurios jau esti visuomenėje, grupėje, individo veiksmuose. Vertybės, tiesiogiai veikiančios visuomenę ir žmogų, vadintinos aktualiomis.

Šeima, būdama dorovinių vertybių, funkcionuojančių visuomenėje, versme, tas gyvenimo prasmės arba vertybes hierarchizuoja ir vertina. Šeimoje randama meilė, rūpestingumas, pasiaukojimas, atjauta, gailestis, empatija. Labai svarbu siekti, kad šeimose vyrautų pagarba, gerumas, tarpusavio supratimas (Kličius, 1995). Bajoriūnas (1997) šeimos gyvensenos vertybėmis vadina žmogiškas vertybes, nuo kurių akivaizdžiai priklauso šeimos dorovė ir jos tvirtumas. Tai- meilė, pareiga, atsakomybė, ištikimybė, garbė ir orumas, žmoniškumas ir kt. Specifiška šeimos dorovinė vertybė yra ištikimybė. Pasak šio autoriaus, šeimos darnumas priklauso nuo šeimos narių suvoktų dorovinių vertybių. Tačiau šias vertybes būtina pajausti, o dar svarbiau- jas kultivuoti.

Gyvenimas šeimoje padeda ugdyti vaikų dvasingumą. Jis yra įvairiapusiškos asmenybės ugdymo pagrindas. Šeima- meilės gyvybei ir žmogui šaltinis. Ją, kaip ir žmogų, reikia mylėti, kokia ji bebūtų. Nors ji pati ne visada yra pajėgi įkvėpti meilę sau ir žmogui. Mat šeimos gyvenimo būdas ir auklėjimas daugeliu atvejų priklauso nuo ugdomosios šeimos galios, vaikų auklėjimo joje esmės supratimo. Labai svarbu, kokias vertybes tėvai brandina šeimoje, nes tik šeimoje perteikiamos ir puoselėjamos tėvams ir vaikams brangiausios žmogiškosios vertybės (Bajoriūnas, 1995). Be jų vaikų auklėjimas šeimoje būtų tuščias ir stichiškas. Ir taip šeimoje esti stichiškumo... Auklėjimas prarastų savo tikslingumą.

Vaikų auklėjimas nėra izoliuotas, savaiminis reiškinys. Jis visų pirma priklauso nuo deramo visos **šeimos gyvenimo organizavimo**, nuo pagrindinių šeimos funkcijų įgyvendinimo: vaikų gimdymo, jų auginimo ir auklėjimo, tautos etnosu tęstinumo, ūkinės- ekonominės, komunikacinės, emocinės, reguliuojančios, seksualinės ir kitų funkcijų. Susilpnėjus ar išnykus vienai iš nurodytų funkcijų, daugiau ar mažiau nukenčia visas auklėjimas šeimoje, dėl to šeimyninis ugdymas turi savą, tik tai šeimai būdingą realųjį pagrindą. Jis ir sukuriamas minėtų funkcijų realizavimu ir pakitimais gyvenimo eigoje. Tačiau ir šeimos funkcijų žinojimo ir įgyvendinimo taip pat nepakanka. Ją supa vertybių pasaulis, kuris savo ruožtu turi būti ugdomas. Jis byloja apie šeimyninio auklėjimo turinį. Kiekviena šeima yra **unikali** (nepakartojama) visų pirma savo vertybių pasauliu. Ją veikia humanistinės, nacionalinės, šeimos gyvensenos vertybės. Humanistinės yra šios: žmogus, žmogaus teisės ir laisvės, pasaulėžiūra, darbas, gamtos aplinka, gėris, grožis, tiesa ir kt., nacionalinės: tėvynė, gimtoji kalba, kultūra, tradicijos, tautiškumas ir

tarptautiškumas ir kt. Šeimos gyvensenos vertybėmis laikome meilę, pareigą, atsakomybę, ištikimybę, garbę, orumą ir žmoniškumą, kaip jų visumą ir kt. (Bajoriūnas, 1993).

Reikia paisyti ir pačių šeimyninio auklėjimo savitumą. Vaikų auklėjimo specifiškumas visų pirma priklauso nuo ugdymo sąlygų šeimoje privalumų, nuo prigimtinio motinos elgesio su vaiku, motiniškos meilės, emocijų, prierašumo, artimumo ir nepakeičiamumo ir kt.

Žinoma, šeima yra svarbi, bet ne vienintelė, atliekanti asmenybės ugdymo vaidmenį. Be jos dar yra mokykla, draugai, visuomenės informavimo priemonės, bažnyčia, užmokyklinės įstaigos ir kt. Šeimą veikia aplinka, gamta, tautos istorija bei kultūra. Tačiau **šeima yra svarbiausioji auklėjimo grandis**. Aišku, ji negali būti atsieta nuo kitų ugdymo institutų- auklėjimo tikslai ir uždaviniai yra bendri, bet skirtingos auklėjimo sąlygos ir priemonės.

Bajoriūnas (1994) teigia, kad šeimos auklėjimui būdingi šie privalumai:

- vaikas tėvams yra artimiausias asmuo, nuo pat gimimo jų prižiūrimas ir visapusiškai harmoningai ugdomas, t.y. jo auklėjimas yra nenutrūkstamas ir nuolat koreguojamas;
- didelę gyvenimo dalį vaikas bendrauja su savo šeimos nariais. Toks bendravimas nėra įmanomas kituose auklėjimo institutuose;
- šeimoje vaikas nuolat stebi šeimos gyvenimo būdą, tradicijas, jis jaučia šeimos narių dorovinės ir dvasinės kultūros, elgesio, vertybinių orientacijų poveikį;
- šeimos narių tarpusavio emocinis poveikis labai intensyvus, todėl vaiko emocinei kultūrai, jo įpročių, elgesio normų ugdymui šeima turi dideles galimybes;
- vaiko materialinių ir dvasinių poreikių tenkinimas šeimoje gali būti labiausiai individualizuotas. Tenkindami poreikius, tėvai ir vaikai tarpusavyje bendrauja, kartu didėja tėvų įtaka vaikams;
- šeimoje vaikai, perimdami vyresniųjų gyvenimo ir auklėjimo patyrimą, formuojasi kaip būsimoji tėvai;
- vaikas ir jaunuolis šeimoje geriausiai gali suvokti gyvenimo prasmę, realizuoti save. Šeimoje jie mokosi sąmoningai ir atsakingai keisti savo aplinką ir jį supantį pasaulį. Čia jis gali laisviausiai kurti ir išsaugoti savąjį „aš“. Tik reikia jam padėti suvokti ir išmokti vertinti save. Šeimoje jis išmoksta įsigilinti į savo vidinį pasaulį, suprasti kitą žmogų.

4. VERTYBIŲ INTEGRAVIMAS Į UGDYMO PROCESĄ MOKYKLOJE

4.1. Vertybės ir mokymo procesas

Mokyklos, kaip ugdymo institucijos, funkcija ne tik teikti mokiniams žinių, ugdyti jų sugebėjimus, bet ir formuoti bazines vertybes. Mokiniai, vadovaudamiesi vertybinėmis orientacijomis, įsitraukia į mokymąsi ne tik protu, bet ir emocijomis, vertinimais, sprendimais. Todėl mokytojas negali tenkintis vien tik savo mokomojo dalyko išdėstymu, jis nėra tik žinių teikėjas. Integuodamas vertybes į mokyklos gyvenimą mokytojas privalo siekti platesnės ir visapusiškesnės sąveikos. Pažinimo ir vertybinio- emocinio aspektų siejimas mokant praplečia ugdymo galimybes, mokymą daro prasmingesnį (Vasiliauskas, 2005).

Mokinio įvedimas į vertybių pasaulį yra svarbus formaliam ir neformaliam ugdymui turi socialinę ir dorovinę vertę. Daugelis šiuolaikinių didaktikos teorijų pripažįsta, kad mokytojų ir mokinių kompetenciją sudaro žinios, įgūdžiai, sugebėjimai ir vertybės. Didaktikos teoretikai (J. Bruneris, B. Skinneris, L. Vygotskis) įrodė mokomojo dalyko struktūros reikšmę ugdymui, mokinių žinių plėtrai. Bendradarbiaudamas ugdytinis ne tik įgyja patirties, žinių, bet jas suvokia, interpretuoja. Mokinys klausosi, kaip mokytojas interpretuoja reiškinį, įvykius ir jų interpretavimą mintyse lygina su savo pasaulio modelio suvokimu. Kiekvienas mokinys ateina į mokyklą su savo individualiu pasaulio ir jame esančių vertybių suvokimo modeliu. Mokiniai, kaip teigia Piaget (1952), geriau įsisavina tą mokomąją medžiagą, kuri atitinka jo pasaulio suvokimo modelį.

Mokiniams įgyta informacija mokymo procese yra svarbi ne tik pažinimo, sugebėjimų lavinimo požiūriu, bet taip pat ir vertybinis, nes, tik įgijęs informacijos ir ją operuodamas, apsisprendžia dėl savo prioritetų. Nemažiau svarbu tikėti žiniomis, jų teisingumu. Mokymo procesą sudaro tikslai, turinys, turinio organizavimas, metodai ir vertinimas. Kiekvienas iš šių komponentų mokymo strategijoje turi būti tikslingai panaudotas. Informacinio elemento reikšmė vertybėse labai svarbi, todėl sakoma, kad vertybių mokoma. Vyrauja įsitikinimas, kad žmogus elgesio, vertybių išmoksta. Anglų kalba parašytuose tekstuose dažnai vartojama sąvoka *vertybių mokymas* (teaching of values).

Gerai organizuotas ugdymo procesas teikia dideles galimybes vertybėms ugdyti. Tam gali būti panaudotos įvairios mokymo formos: formalios, neformalios, informali.

4.2. Mokymo turinio reikšmė ugdant vertybes

Mokymo turinyje atsispindi žmonijos sukauptas patyrimas, jame glūdi svarbiausios vertybių ugdymo idėjos. Mokinys per mokymo turinį tapatinasi su autoritetingais asmenimis, giliau suvokia savo socialinius vaidmenis, mokosi juos atlikti.

Mokymo turinys atspindi visuomenės poreikius, būtinybę perteikti jaunimui kultūros palikimą, ugdyti fundamentalius sugebėjimus, garantuoti mokinio asmenybės brandą. Sudarant mokymo turinį visada iškyla klausimai: kam teikti prioritetą mokymo procese, kaip vienas mokomasis dalykas turi būti susijęs su kitu, kaip atitinkamas mokomasis dalykas susijęs su mokinio ar visos visuomenės problemomis, kaip geriausiai sudaryti mokymo turinio planą, kad jis garantuotų mokinio asmenybės brandą.

Bloom (1956) mokymo turinį apibūdina kaip materialios ir dvasinės kultūros vertybių visumą, apimančią įvairių gyvenimo sričių žinias: specifines, terminologijas, specifinių faktų, tam tikrų kryptų ir nuoseklumo, klasifikacijų ir kategorijų, universaliąsias, principus ir apibendrintų teorijų žinias.

Mokymo turinys atsispindi mokymo plane, programoje, vadovėlyje. Mokyklos mokymo planas turi apimti aktualiausias, gyvenimo padiktuotas ir kartu iš istorijos paveldo ateinančias vertybes (Vasiliauskas, 2005). Sudarant mokymo planą ir programą svarbu ugdyti šias dorovines vertybes:

- pagarbą autoritetingam asmeniui, kaip vienam iš svarbiausių mokinio brendimo veiksnių, dorovinio gyvenimo gebėjimus, atsakomybę už savo veiksmus;
- formuoti stabilias, lanksčias vertybes, padedančias įveikti sunkumus ir garantuojančias ateitį;
- pagarbą teisingumui, ugdyti sugebėjimus ne tik sakyti tiesą, bet ir argumentuoti, įrodyti ar iširti;
- padėti įsitraukti į humanistinius santykius, susidraugauti su kitais žmonėmis, ugdyti simpatijos jausmus.

Kiekvieno dalyko mokytojas turi išsiaiškinti savo dalyko potencialias vertybių ugdymo galimybes. Pasak Vasiliausko (2005), vertybių internalizavimo negalima įsivaizduoti kaip kažką abstraktaus, atitraukto nuo mokymo modelį sudarančių komponentų- tikslų, turinio, metodų ar konkrečių mokymo situacijų (žr.1 pav.).

Vertybių rūšys	Mokymo turinys	Mokymo metodai
Bendrosios vertybės		
Savigarba		
Pagarba žmogui		
Atjauta ir kt.		

1 pav. Vertybių ugdymas mokymo organizavimo kontekste

Autorius teigia, kad žinios, orientuotos į objektą, negali būti savitikslės. Kartu su žiniomis svarbu formuoti tam tikrą poziciją, požiūrį į aptariamąjį objektą. Įsisavinant mokymo turinį, aptariamasis objektas įvertinamas intelektualiai ir emociškai, įtraukiamas ar neįtraukiamas į mokinio vertingumo sistemą. Kaip atskiros temos žinias „pakylėti“ į pažiūrų, vertybių ir elgesio lygmenį, pavaizduota 2 pav.

Vertybių rūšys	Žinios	Pažinimo gebėjimai	Jausmai	Pažiūros	Elgesys
Dorovinės					
Pilietiškumas					
Socialinės					
Estetinės					

2 pav. Vertybių tapsmas per mokymo turinį

Mokant tam tikro dalyko, negalima tenkintis vien žiniomis, o būtina plėtoti sugebėjimus, taip pat ieškoti prasmės mokymo turinyje. Mokomasis dalykas vertybiniu požiūriu mokiniui turi tapti prasmingas. Kas mokymą daro prasmingu? Niemi (2000), atsakydama į šį klausimą, teigia, kad dėstomojo dalyko šerdis yra tekstas, kurį mokiniui reikia suprasti ir interpretuoti. Mokinys turi rekonstruoti teksto prasmę ne tik vadovaudamasis savo subjektyviu prasmės supratimu, bet taip pat priimti domėn tarpdalykinį aspektą, mokytojo nuomonę. Mokiniui nubrėžiant prasmės kontūrus mokymo turinyje, didelę reikšmę turi emocinė patirtis, nes emocijų sužadinti sėkmės motyvai formuoja mokinio ateities perspektyvą, įkūnijančią naują mokymosi prasmę. Nemažesnes galimybes kausti emocinei mokinio patirčiai sudaro bendruomeninis mokyklos gyvenimas, emocinis bendravimas klasėje, reagavimas į mokyklos įvykius, tradicijų laikymasis.

Kiekvienas mokomasis dalykas kaupia savyje didelį vertybių ugdymo potencialą. Apsisprendimui, kaip vertybių svarbiausiam komponentui, ugdyti dideles galimybes teikia įvairūs mokomieji dalykai. Jei realinio profilio mokomieji dalykai teikia daug galimybių ugdyti mokinių vertybiniam santykiui su aplinka, pažiūroms į ją, tai humanitariniai dalykai padeda

atkurti šiuolaikinę kultūrą, praeities kultūrinį palikimą, ankstesniųjų kartų pažiūras, vertybes ir elgesį

Vertybių ugdymo tikslus pabrėžia „Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas“ (2003). Pavyzdžiui, lietuvių kalbos ir literatūros programos uždaviniuose išskiriami šie vertybių aspektai: išugdyti asmenį, gebantį gimtąja kalba perimti, kurti kultūros vertybes, praeities (tautos ir pasaulio) kultūros paveldą, susivokiantį dabarties gyvenime, per grožinius tekstus patirti ir išgyventi esminių vertybių prasmę ir siekti jomis grįsti savo gyvenimą ir kt.

Literatūra, kaip ryškiausias, lanksčiausias grožinės kūrybos menas, buvo ir tebėra svarbus doros įtaigos šaltinis, padedantis ugdyti dorovinius jausmus, pagarbą žmogui, moralinę atsakomybę, kritinį mąstymą. Kūrybiškai panaudojant mokomojo dalyko galimybes, mokinys ne tik įgyja žinių, bet ir mokosi jas panaudoti gyvenimo situacijose. Gebėjimas priimti sprendimus, padeda reguliuoti savo norus, troškimus, prioritetus ir santykius su kitais žmonėmis.

4.3. Mokytojas kaip vertybių puoselėtojas

Mokytojas įvairiais ryšiais susijęs su vertybėmis: pirma, jis ugdo vadovaudamasis vertybėmis, kiekvienas jo veiksmas, poelgis, teiginys yra pagrįstas vertybėmis; antra, bando įdiegti vertybių sistemą į mokinio sąmonę.

Kaip teigia Bižys, Linkaitytė, Valiuškevičiūtė (1996), mokytojui ugdant vertybes, iškyla nemažai filosofinių klausimų: kokia yra mano filosofija apie ugdymą, ar aš turiu mokymo modelį vertybėms ugdyti, kokie yra mano ir mokinių prioritetai, kuriems iš jų teikti pirmenybę, ar mokiniai suvokia savo ir kitų žmonių vertybes, pažiūras, kaip geriausia integruoti vertybes į ugdymo procesą. Mokytojas, spręsdamas šiuos klausimus, turi tris alternatyvas:

- 1) nieko nedaryti, kad mokiniai ugdytųsi vertybių sistemą;
- 2) konstatuoti ir iš anksto pateikti egzistuojančias vertybes;
- 3) leisti patiems mokiniams rinktis vertybes, padėti ugdytis jas per aktyvią mokytojo ir mokinio sąveiką.

Mokytojas yra tarpininkas ne tik tarp to, kas mokiniui žinoma ir nežinoma, bet ir tarpininkas tarp mokinio žinių ir vertybių. Mokymo proceso paskirtis- įvesti mokinį į aukštesnį suvokimo lygį, interpretuojant daiktų, įvykių, reiškinių suvokimą, o mokymo programa turi reprezentuoti ne tik žinias ir sugebėjimus, bet ir mokinio pasaulėžiūros nuostatas.

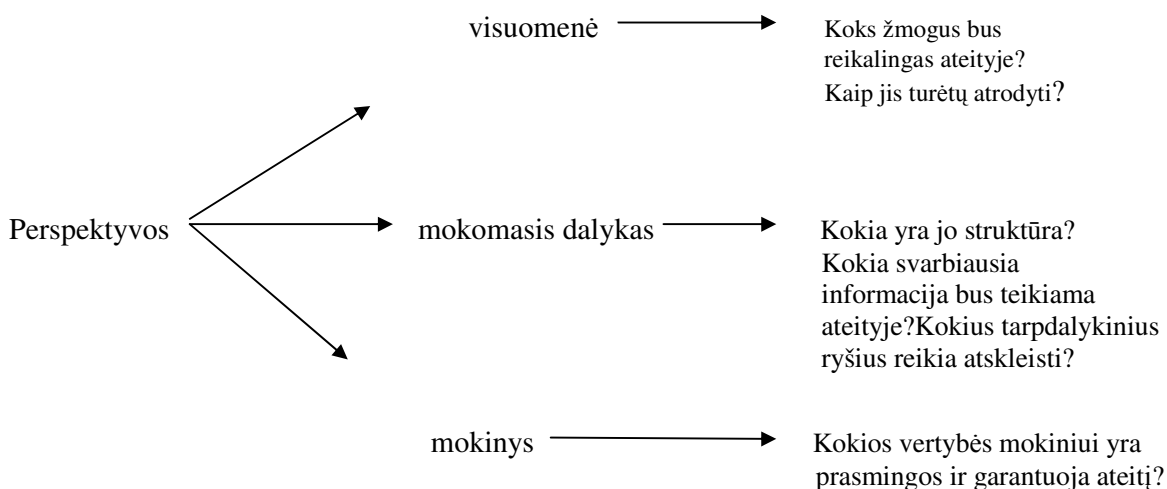
Mokytojas neturi tenkintis tik tam tikro lygio mokinio žiniomis. Jis turi sugebėti išsiaiškinti, kodėl tam tikri mokomojo dalyko teiginiai yra laikomi vertingais, kodėl žinios ir žinojimas yra reikšmingas ir kaip tai yra susiję su kitais teiginiais, o vienas dalykas- su kitu.

Mokiniai per įvairių dalykų ryšius įgyja integruotų žinių. Mokytojas, kuris paiso ugdymo filosofijos, įteigia sau, kad mokinį moko ne matematikos ar kalbos, bet kreipia dėmesį į jo mąstymą, pažiūras, interesus, vertybes ir motyvus (Lepeškienė, 2000).

Mokytojui tenka susidurti su įvairiomis situacijomis; reikia spręsti, kaip diferencijuoti mokomąją medžiagą, kuriuos metodus parinkti, kaip reaguoti į mokinio elgesį, jo abejingumą, užsispyrimą, kaip vertinti mokinio žinias, sugebėjimus. Svarbius sprendimus reikia priimti keliant mokinį iš klasės į klasę: mokytojas, remdamasis apklausos duomenimis, testu, apklausos rezultatais, taip pat vertindamas mokinio pastangas, ištvermę, kantrybę, nusprendžia. Priimant sprendimus didelę įtaką daro mokytojo vertybės- kaip jis pats vertina sunkų protinį darbą, valią, kūrybiškumą. Mokytojas, kuris pasiekia profesinį meistriškumą ne sunkiu darbu, o savo sugebėjimų dėka, mokinio pastangoms teiks mažesnę reikšmę ir panašiai.

Mokytojo rėmimąsi savo vertybėmis „išoriškai“ kai kada sunku pastebėti, tačiau jos visada išlieka kaip svarbus veiksnys, darantis poveikį mokytojo ir mokinių santykiams ir ugdymo procesui. Pvz., mokytojas leidžia mokiniams daryti pertrauką ir išeiti iš klasės nebaigus spręsti matematikos uždavinių. Ši mokytojo sprendimą lėmė tikėjimas, kad mokiniai dėl per didelio mokymosi krūvio gali būti pervargę ir nebepajėgūs susikonscentruoti. Mokytojas apie mokinius įgytą informaciją grindžia savo vertinimo principais, subalansuoja su savo vertybinėmis nuostatomis (Halstead, 2000).

Nepaisant, kokie tikslai- pažinimo ar emociniai- vertybiniai dominuoja pamokoje, mokytojas vis tiek veikia mokinių vertybines orientacijas savo elgesio autoritetu, nes mokiniai atkartoja mokytojo elgesį, bendravimo, kultūros vertybes.

3 pav. Mokytojo profesijos perspektyvos ir mokinio vertybės

Pedagogo profesija yra ateities profesija, nes jis rengia mokinį, kuris savo išsiugdytas vertybes realizuos ateities profesiniame gyvenime.

Nors ir kaip aukštai vertintume mokomojo dalyko reikšmę, europiniame kontekste visur pripažįstama, kad mokinių ugdymą mokykloje traktuoti tik dalykinio dėstymo aspektu yra per daug siaura. Galutinis mokytojo tikslas yra ne akademinio dalyko turinys, o kaip jis panaudojamas asmenybei ugdyti ir kokią prasmę jis turi mokiniui. Mokytojas yra svarbiausias sąveikos su mokiniu stimulatorius, demokratijos lyderis, ir užsisklendimas tarp akademinės disciplinos rėmų trukdo jam spręsti mokinių vertybių ugdymo problemas (Lepeškienė, 2000).

Mokyklos nuostatai ir kiti švietimo dokumentai pabrėžia, kad mokytojas turi būti pavyzdys mokiniams, nes jis ugdo savo asmeniniu ir profesiniu elgesiu, ir todėl mokinių vertybėms daro įtaką. Taigi mokytojo pastangomis veikti mokinio vertybių sistemą didelę įtaką daro šie jo asmenybės ir profesiniai bruožai: gebėjimas palaikyti klasėje pakilią nuotaiką, nekonfliktuojant kartu su mokiniais priimti sprendimus, gebėjimas garantuoti mokinių emocinį saugumą. Toks mokytojas kiekvieną mokinį laiko individualybe, palaiko mokinių iniciatyvą, pats teikia patarimų.

5. JAUNIMO VERTYBINIŲ ORIENTACIJŲ TYRIMAS

5.1. Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tyrimo tikslas - analizuoti jaunuolių vertybines orientacijas, vadovaujantis jų nuostatomis.

Tyrimo uždaviniai:

6. Nustatyti jaunimo socialinių vertybių hierarchiją.
7. Ištirti skirtingos lyties jaunimo požiūrį į socialines vertybes.
8. Išsiaiškinti skirtingo amžiaus jaunuolių požiūrį į vertybes.
9. Nustatyti jaunuolių, gyvenančių skirtingos sudėties šeimose, požiūrį į socialines vertybes.
10. Pateikti lyginamąją moksleivių ir studentų vertybinių orientacijų analizę.

5.2. Tiriamieji

Tyrimas atliktas 2005 lapkričio- gruodžio mėnesiais Šiaulių „Zoknių“ pagrindinėje ir Radviliškio „Gražinos“ vidurinėje mokyklose. Apklausti 13- 19 metų paaugliai bei Šiaulių universiteto specialiosios pedagogikos fakulteto 3-4 kurso studentai (20- 24 metų). Pagrindinis empirinės informacijos šaltinis- jaunimo vertybinės orientacijos. Apklausoje dalyvavo 110 respondentų (55 moksleiviai ir 55 studentai).

5.3. Tyrimo metodika

Vertybinių orientacijų tyrimo metodiką sudarė 37 klausimai, pateikti anketoje (žr. 1 priedą). Apklausa buvo grindžiama tiriamųjų savanoriškumo ir tyrimo anonimiškumo principais. Vadovautasi modifikuota Rokeach aštuonių pagrindinių vertybių skale (Smirnovas, 1995), atspindinčia įvairius požiūrius į socialines vertybes. Tyrimo duomenys apdoroti naudojantis Microsoft Exel bei statistinio apdorojimo kompiuterine programa SPSS.

5.4. Rezultatai ir jų analizė

Tyrimo metu, atlikus anketinę apklausą, gauti sekantys duomenys, kuriuos atspindi lentelės ir paveikslai.

1 lentelė

Lytis

Mokiniai	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Vaikinai	14	25,5	25,5	25,5
Merginos	41	74,5	74,5	100,0
Total	55	100,0	100,0	

2 lentelė

Lytis

Studentai	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Vaikinai	11	20,0	20,0	20,0
Merginos	44	80,0	80,0	100,0
Total	55	100,0	100,0	

1 ir 2 lentelės duomenys rodo, kad anketinėje apklausoje dalyvavo 55 mokiniai, iš jų 25,5% vaikinų ir 74,5% merginų bei 55 studentai, t.y. 20% vaikinų ir 80% merginų. Taigi respondentų daugumą sudarė merginos.

3 ir 4 lentelės duomenys rodo, kaip respondentai pasiskirstę pagal amžių.

3 lentelė

Amžius

Mokiniai	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
13	2	3,6	3,6	3,6
14	18	32,7	32,7	36,4
15	9	16,4	16,4	52,7
16	16	29,1	29,1	81,8
17	4	7,3	7,3	89,1
18	5	9,1	9,1	98,2
19	1	1,8	1,8	100,0
Total	55	100,0	100,0	

4 lentelė**Amžius**

Studentai	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 20	7	12,7	12,7	12,7
21	22	40,0	40,0	52,7
22	22	40,0	40,0	92,7
23	1	1,8	1,8	94,5
24	3	5,5	5,5	100,0
Total	55	100,0	100,0	

Remiantis 3 ir 4 lentelių duomenimis, daugiausia respondentų mokinių tarpe sudarė 14 (32,7%) ir 16 (29,1%) metų paaugliai, o tarp studentų daugumą sudarė po lygiai (40%) 20 ir 21 metų jaunuoliai. Mažiausią apklaustųjų skaičių sudaro 19 (1,8%) ir 13 (3,6%) metų mokinių bei 23 (1,8%) ir 24 (5,5%) studentų.

Taip pat buvo domimasi, kokios sudėties šeimose tiriamieji gyvena. Duomenys pateikti 5, 6 lentelėse.

5 lentelė**Šeimos sudėtis**

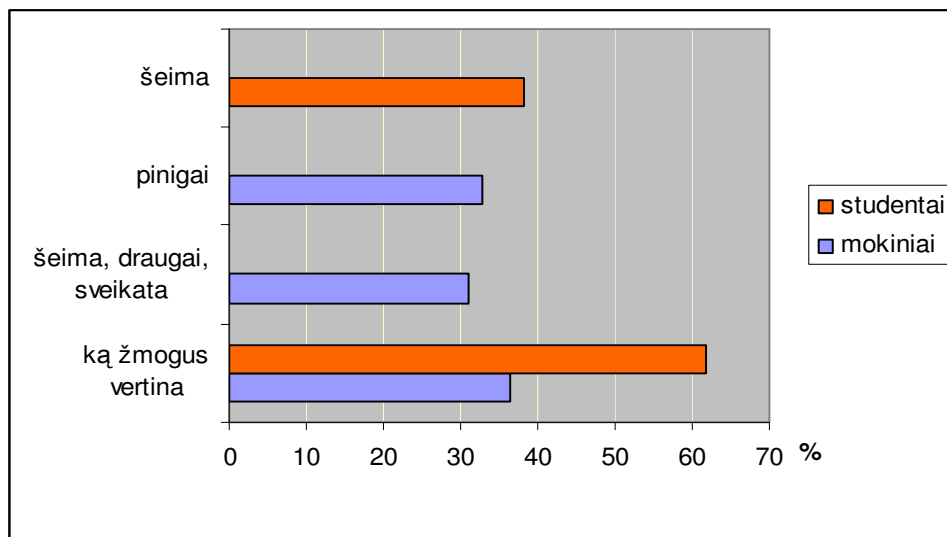
Mokiniai	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Abu tėvai	38	69,1	69,1	69,1
Motina	12	21,8	21,8	90,9
Tėvas	2	3,6	3,6	94,5
Pamotė	2	3,6	3,6	98,2
Patėvis	1	1,8	1,8	100,0
Total	55	100,0	100,0	

6 lentelė**Šeimos sudėtis**

Studentai	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Abu tėvai	51	92,7	92,7	92,7
Motina	3	5,5	5,5	98,2
Tėvas	1	1,8	1,8	100,0
Total	55	100,0	100,0	

Nustatant, kokios sudėties šeimose gyvena tiriamieji, paaiškėjo, kad daugiausia pilnose šeimose (69,1% mokinių ir 92,7% studentų), kiek mažiau (21,8% mokinių ir 5,5%

studentų) gyvena su vienu iš tėvų, t.y. su motina. 3,6% mokinių gyvena su tėvu ir pamote ir 1 studentas gyvena su tėvu (1,8%).

1 pav. Vertybės samprata

Analizuojant vertybių sąvoką, tiek mokiniai, tiek studentai teigia (1 pav.), kad vertybės yra tai, „ką žmogus vertina, brangina“ - 36,4% mokinių ir 61,8% studentų; antroje vietoje studentams (38,2 %) lieka šeima, o 32,7 % mokinių- pinigai, vertingi daiktai. Trečdalis (30,9 %) mokinių mano, kad vertybės yra šeima, draugai, sveikata.

7 lentelė

Vertybės samprata

Amžius	Mokiniai			Total
	Ką žmogus vertina brangina	Šeima, draugai, sveikata	Pinigai, vertingi daiktai	
13	50,0%	50,0%		100,0%
14	16,7%	33,3%	50,0%	100,0%
15	33,3%	22,2%	44,4%	100,0%
16	50,0%	25,0%	25,0%	100,0%
17	75,0%	25,0%		100,0%
18	40,0%	40,0%	20,0%	100,0%
19		100,0%		100,0%
Total	36,4%	30,9%	32,7%	100,0%

Pagal amžių respondentai pasiskirsto taip: daugiausia manančių, kad vertybės yra tai, ką žmogus vertina, brangina- 13 ir 16 metų (po 50%) bei 17 metų (75%) moksleivių bei 21,

22 metų, t.y. po 68,2% studentų. Kad šeima yra vertybė, mano visi 23 metų ir 20 metų (71,4%) tyrime dalyvavę studentai. 19- ečiai ir pusė 13- ečių vertybėmis laiko šeimą, draugus ir sveikatą, o pinigų vertina pusė 14 metų ir 44,4% 15- ečių (žr. 7, 8 lenteles). Taigi amžius neturi didelės reikšmės sąvokos „vertybės“ sampratai.

8 lentelė

Vertybės samprata

Amžius	Studentai		Total
	Ką žmogus vertina	Šeima	
20	28,6%	71,4%	100,0%
21	68,2%	31,8%	100,0%
22	68,2%	31,8%	100,0%
23		100,0%	100,0%
24	66,7%	33,3%	100,0%
Total	61,8%	38,2%	100,0%

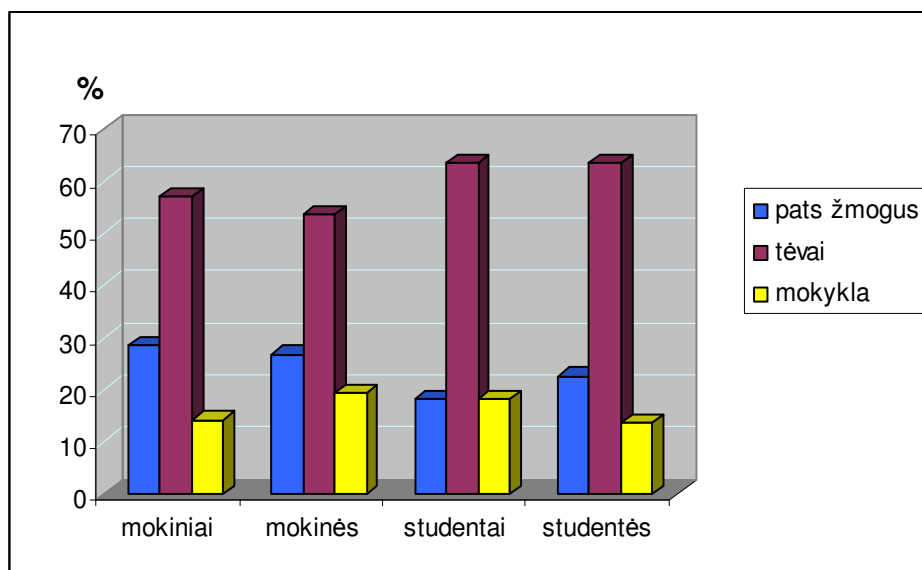
Siekiant nustatyti, kaip tiriamųjų šeimos sudėtis įtakoja vertybių suvokimą, gauti tokie duomenys: tie respondentai, kurie gyvena pilnose šeimose, vertybes suvokia kaip individualų, asmenišką dalyką- net 64,7% respondentų. O šeimą, kaip vertybę, pripažįsta visi (100%) respondentai, gyvenantys su tėvu ir 66,7% – su motina (žr. 9 lentelę).

9 lentelė

Vertybės samprata

Šeimos sudėtis			Total
	Ką žmogus vertina	Šeima	
Abu tėvai	64,7%	35,3%	100,0%
Motina	33,3%	66,7%	100,0%
Tėvas		100,0%	100,0%
Total	61,8%	38,2%	100,0%

Remiantis 2 paveikslo duomenimis, tiek mokiniai, tiek studentai mano, kad svarbiausi vertybių ugdytojai yra tėvai (63,6% studentų ir 54,5% mokinių); 27,3% mokinių bei 21,8% studentų mano, kad pats žmogus ugdo vertybes; mažiausiai respondentų mano, kad vertybes ugdo mokykla- 14,5% studentų ir 18,2% mokinių.

2 pav. Svarbiausias vertybių ugdytojas

10 ir 11 lentelėse pateikti duomenys rodo, kad dauguma respondentų labiausiai vertina tėvus, kaip svarbiausią vertybių ugdymo instituciją (visi (100%) 13, 18 ir 19 metų mokiniai ir 23 metų studentai). 33,3%- 14, 15 metų ir 31,8% 21 metų jaunuoliai mano, kad vertybes ugdo pati žmogus (žr. 10, 11 lenteles).

10 lentelė

Svarbiausias vertybių ugdytojas

Amžius	Mokiniai			Total
	Pats žmogus	Tėvai	Mokykla	
13		100,0%		100,0%
14	33,3%	55,6%	11,1%	100,0%
15	33,3%	22,2%	44,4%	100,0%
16	31,3%	43,8%	25,0%	100,0%
17	25,0%	75,0%		100,0%
18		100,0%		100,0%
19		100,0%		100,0%
Total	27,3%	54,5%	18,2%	100,0%

11 lentelė

Svarbiausias vertybių ugdytojas

Amžius	Studentai			Total
	Pats žmogus	Tėvai	Mokykla	
20	14,3%	71,4%	14,3%	100,0%
21	31,8%	59,1%	9,1%	100,0%
22	18,2%	63,6%	18,2%	100,0%
23		100,0%		100,0%
24		66,7%	33,3%	100,0%
Total	21,8%	63,6%	14,5%	100,0%

12, 13 lentelės duomenys rodo, jog mokiniai, gyvenantys su motina (58,3%) arba abiem tėvais (55,3%), svarbiausiais vertybių ugdytojais laiko tėvus. 100% taip manančių studentų gyvena su tėvu arba abiem tėvais (64,7%). Manytina, kad respondentų šeimos sudėtis neturi įtakos, jiems nurodant svarbiausią vertybių ugdytoją.

12 lentelė

Svarbiausias vertybių ugdytojas

Šeimos sudėtis	Mokiniai			Total
	Pats žmogus	Tėvai	Mokykla	
Abu tėvai	26,3%	55,3%	18,4%	100,0%
Motina	33,3%	58,3%	8,3%	100,0%
Tėvas		50,0%	50,0%	100,0%
Pamotė		50,0%	50,0%	100,0%
Patėvis	100,0%			100,0%
Total	27,3%	54,5%	18,2%	100,0%

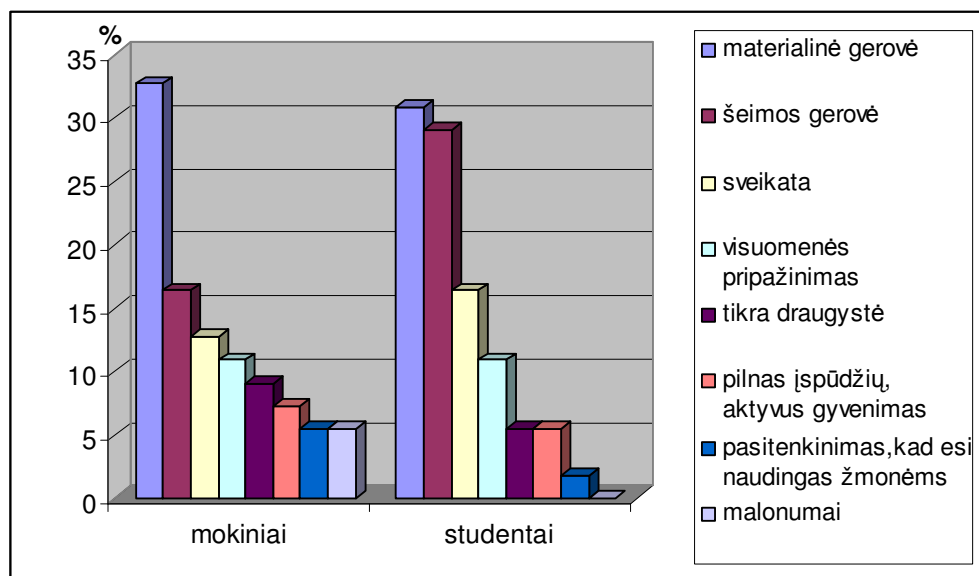
13 lentelė

Svarbiausias vertybių ugdytojas

Šeimos sudėtis	Studentai			Total
	Pats žmogus	Tėvai	Mokykla	
Abu tėvai	23,5%	64,7%	11,8%	100,0%
Motina		33,3%	66,7%	100,0%
Tėvas		100,0%		100,0%
Total	21,8%	63,6%	14,5%	100,0%

Nustatant vertybių hierarchiją, paaiškėjo, kad mokiniai pirmumą teikia materialinei gerovei (mokiniai- 32,7%, studentai-30,9%), antroje vietoje- šeimos gerovė (mokiniai- 16,4%,

studentai- 29,1%), trečioje- sveikata (mokiniai- 12,7%, studentai- 16,4%). Mažiausiai respondentai vertina malonumus (mokiniai- 5,5%, tuo tarpu studentai- 1,8%). Taigi, kaip matome, respondentų vertinimai panašūs (žr. 3 pav).

3 pav. Vertybių hierarchija

14 lentelė

Vertybių hierarchija

Lytis	Vertybių hierarchija								Total
	Sveikata	Šeimos gerovė	Materialinė gerovė	Tikra draugystė	Pilnas išpūdžių, aktyvus gyvenimas	Pasitenkinimas, supratimas, kad esi tikrai naudingas žmonėms	Visuomenės pripažinimas	Malonumai	
Vaikinai	5,1%	30,2%	57,1%	2,1%	1,9%	2,6%	9,1%	2,4%	100%
Merginos	14,6%	24,4%	17,1%	7,3%	10,5%	12,2%	4,2%		100%
Total	10,8%	30,8%	54,3%	10,6%	7,2%	8,7%	7,2%	2,4%	100%

Analizuojant vertybių hierarchiją pagal lytį, pastebime, kad vaikinai labiau negu merginos vertina materialinę gerovę (57,1%), šeimą (30,2%) ir visuomenės pripažinimą (9,1%). Merginoms svarbesnė yra šeima (24,4%) ir tik po to materialinė gerovė (17,1%) bei sveikata (14,6%).

Remiantis 15 ir 16 lentelių duomenimis, tiek 13, 17 (50%), 19 (100%) metų mokinių, tiek (33,3%) 20- 21 metų studentų vertina materialinę gerovę. Šeimą vertina 40% 18-ečių ir visi 23 metų jaunuoliai. Galima teigti, kad jaunimo vertybinėms orientacijoms amžius neturi reikšmės. Tolimesnis vertybių pasiskirstymas pateiktas 15 ir 16 lentelėse.

15 lentelė

Vertybių hierarchija

Amžius	Mokiniai								Total
	Sveikata	Šeimos gerovė	Materialinė gerovė	Tikra draugystė	Pilnas išpūdzių, aktyvus gyvenimas	Pasitenkinimas, supratimas, kad esi tikrai naudingas žmonėms	Visuomenės pripažinimas	Malonumai	
13			50,0%						100,0 %
14	5,6%	27,2%	27,8%	5,6%	11,1%		5,6%	11,1%	100,0 %
15	11,1%	22,2%	22,2%	33,3%		7,7%	11,1%		100,0 %
16	6,3%		37,5%	18,8%	6,3%	6,3%	12,5%	6,3%	100,0 %
17	50,0%		50,0%						100,0 %
18	20,0%	40,0%	20,0%				20,0%		100,0 %
19			100,0%						100,0 %
Total	10,9%	10,9%	16,4%	12,7%	5,5%	5,5%	9,1%	5,5%	5,5%

16 lentelė

Vertybių hierarchija

Studentai	Amžius					Total
	20	21	22	23	24	
Šeimos gerovė		100,0%				100,0%
Materialinė gerovė	33,3%	33,3%	33,3%			100,0%
Pilnas išpūdžių, aktyvus gyvenimas	33,3%	50,0%	16,7%			100,0%
Pasitenkinimas, supratimas, kad esi tikrai naudingas žmonėms		66,7%	33,3%			100,0%
Visuomenės pripažinimas	10,0%	40,0%	40,0%		10,0%	100,0%
Sveikata	9,4%	34,4%	46,9%	3,1%	6,3%	100,0%
Total	12,7%	40,0%	40,0%	1,8%	5,5%	100,0%

Siekiant nustatyti, kaip tiriamųjų šeimos sudėtis įtakoja vertybių hierarchiją, paaiškėjo, kad gyvenantys pilnose šeimose, pirmiau renkasi šeimos gerovę (50 % mokinių ir 100% studentų) ir tik po to materialinę gerovę (10,5% mokinių ir 93,8% studentų). Mokiniai, gyvenantys su vienu iš tėvų, renkasi šeimą (41,7%), pilną išpūdžių, aktyvų gyvenimą (50%) bei tikrą draugystę(33,3%), o studentai- materialinę gerovę (33,3%) ir visuomenės pripažinimą- 10% (žr. 17, 18 lenteles). Gauti rezultatai patvirtina, jog šeimos sudėtis įtakoja respondentų vertybių hierarchiją.

17 lentelė

Vertybių hierarchija

Šeimos sudėtis	Mokiniai								Total
	Sveikata	Šeimos gerovė	Materialinė gerovė	Tikra draugystė	Pilnas išpūdžių, aktyvus gyvenimas	Pasitenkinimas, supratimas, kad esi tikrai naudingas žmonėms	Visuomenės pripažinimas	Malonumai	
Abu tėvai	7,9%	50,0%	10,5%	13,2%	7,9%	10,3%	9,5%	7,9%	100,0%
Motina		41,7%	8,3%	33,3%		8,3%	8,3%		100,0%
Tėvas		31,6%			50,0%				100,0%
Pamotė						50,0%	50,0%		100,0%
Patėvis							100,0%		100,0%
Total	5,5%	32,7%	32,7%	16,4%	7,3%	10,9%	12,7%	5,5%	100,0%

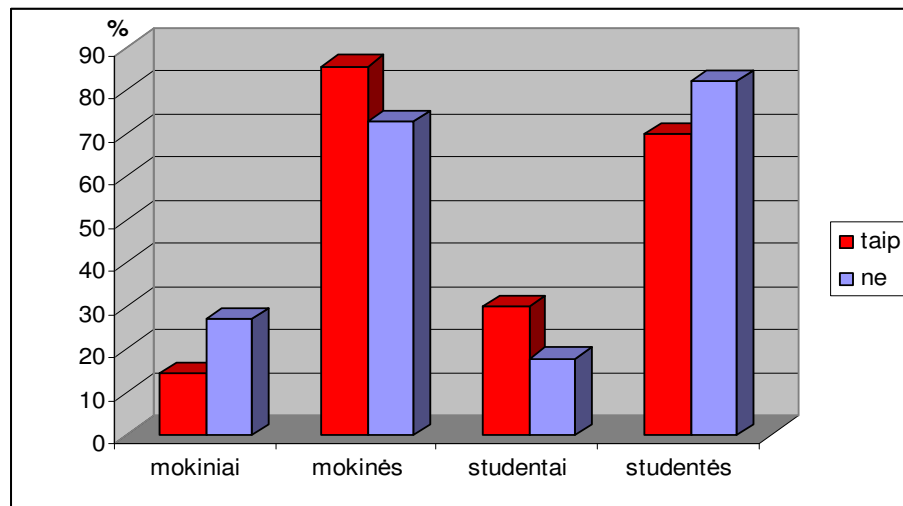
Vertybių hierarchija

Studentai	Šeimos sudėtis			Total
	Abu tėvai	Motina	Tėvas	
Šeimos gerovė	100,0%			100,0%
Materialinė gerovė	93,8%	33,3%		100,0%
Pilnas išpūdžių, aktyvus gyvenimas	66,7%	3,1%	3,1%	100,0%
Pasitenkinimas, supratimas, kad esi tikrai naudingas žmonėms	100,0%			100,0%
Visuomenės pripažinimas	90,0%	10,0%		100,0%
Sveikata	100%			100,0%
Total	92,7%	5,5%	1,8%	100,0%

Detaliau nagrinėjant tiriamųjų požiūrį į vertybes, kognityviniu, emociniu ir konatyviniu lygmeniu (remiantis respondentų vertybių hierarchija), paaiškėjo, kad materialinės gerovės sąvoką respondentai suvokia kaip materialiai aprūpintą gyvenimą, o jei reikėtų pasirinkti pinigus ar tikrą draugystę, jie rinktųsi tikrą draugystę (žr. 2 Priedą, 10 pav.). Kaip rodo gauti rezultatai, respondentų pasirinkimą įtakoja lytis, amžius ir šeimos sudėtis (žr. 2 Priedą, 33- 36 lenteles).

Kalbant apie šeimą, respondentai, kaip svarbią partnerio savybę iškelia sąžiningumą (patikima koreliacija su šeimos sudėtimi), darbštumą ir tarpusavio supratimą (vidutiniška koreliacija) (žr. 2 Priedą, 57 lentelę). O svarbiausiomis savybėmis, gyvenant šeimoje, jie laiko tarpusavio supratimą, meilę, pasitikėjimą bei ištikimybę (žr. 2 Priedą, 13 pav.). Respondentų pasirinkimas nepriklauso nuo lyties, amžiaus ar šeimos sudėties (žr. 2 Priedą, 49- 52 lentelės).

Kaip rodo 4 paveikslo rezultatai, gyvenimas nesusituokus labiau priimtinas mokiniams negu studentams ir lytis turi reikšmės pasirinkimui: 27,1% mokinių vaikinių ir 72,9% mokinių merginų bei 17,8% studentų ir 82,2% studenčių. Savo nuomonę respondentai grindžia tuo, kad „meilei santuoka nereikalinga“, „santuoka nėra meilės išraiškos būdas“, „susituokti galima bet kada“, „santuoka nieko nekeičia“ ir pan. Kaip rodo 2 Priedo 53, 54 lentelės, amžius respondentų nuomonei įtakos neturi.

4 pav. Gyvenant kartu reikia susituokti

Be to, respondentų nuomonei reikšmės turi tai, kokios sudėties šeimose jie gyvena, pvz., tie respondentai, kurie gyvena su abiem tėvais, renkasi gyvenimą santuokoje, o tie, kurie gyvena su vienu iš tėvų- gyvenimą nesusituokus (žr. 2 Priedą, 55, 56 lenteles).

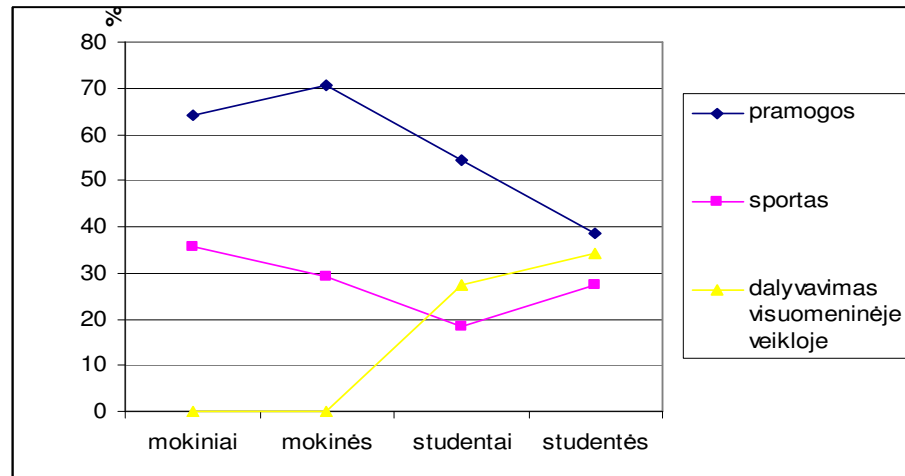
Aiškinantis tiriamųjų požiūrį į sveikatą, paaiškėjo, kad jaunimas pritaria teiginiui, jog „sveikata- brangiausias žmogaus turtas“ ir, kad būtina rūpintis sveikata, nes jos „nenušipirksi už jokių pinigų“. Taip pat respondentai nurodė (60 % mokinių ir 56,4 % studentų), kad jie propaguoja sveiką, be žalingų įpročių, gyvenimą (žr. 2 Priedą, 9 pav.). Lytis, amžius neįtakoja tiriamųjų gyvenimo būdo (žr. 2 Priedą, 27- 30 lenteles). Tiriamieji, kurie gyvena su vienu iš tėvų, labiau pripažįsta sveiką gyvenimo būdą, nei tie, kurie gyvena su abiem tėvais (žr. 2 Priedą, 31, 32 lenteles).

Kaip svarbią vertybę tiriamieji nurodė ir visuomenės pripažinimą. Analizuojant, kaip suvokia sąvoką „autoritetas“, tiek mokiniai, tiek studentai, nurodė, kad „autoritetas- tai žmogus, iš kurio ima pavyzdį, į kurį lygiuojasi“. Lytis patikimai koreliuoja su respondentų nuomone, kad jiems yra svarbu pelnyti kitų žmonių pagarbą (žr. 2 Priedą, 58 lentelę).

Pasakymą „tikra draugystė“ respondentai supranta kaip pasitikėjimą, tarpusavio supratimą, nuoširdų bendravimą, ištikimybę, pagalbą bėdoje (žr. 2 Priedą, 14 pav.). Amžius ir šeimos sudėtis neturi didelės reikšmės, išreiškiant požiūrį į tikrą draugystę (žr. 2 Priedą, 59- 62 lenteles) . Beje, tokias pat savybes nurodo tiriamieji apibūdindami savo draugus.

Kalbant apie pilną išpūdžių, aktyvų gyvenimą, respondentams pateikiau klausimą „kas yra aktyvus gyvenimo būdas?“. 5 paveikslas atspindi gautus rezultatus: daugiausiai manančių, kad aktyvus gyvenimas- tai pramogos,- 64,3% mokinių vaikinių ir 70,7% mokinių merginų bei 54,5% studentų ir 38,6% studenčių. Mažesnę dalis (mokinių vaikinių- 35,7%, mokinių merginų- 29,3%, studentų- 18,2%, studenčių- 27,3%) manančių- kad sportas, o

studentai dar nurodė ir dalyvavimą visuomeninėje veikloje (vaikinų- 27,3 % bei 34,1% merginų). Taigi lytis didelės reikšmės rezultatams neturi.

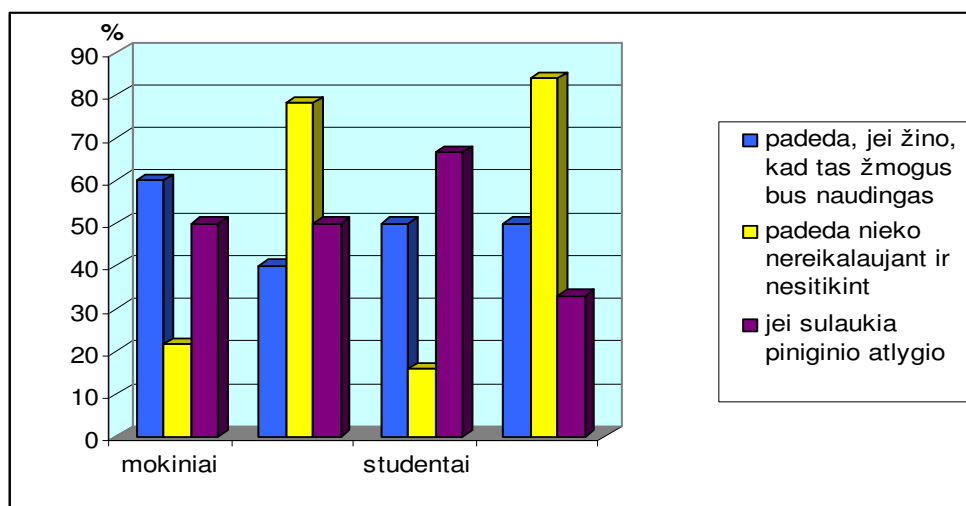

5 pav. Aktyvus gyvenimas

Domintis, kokį gyvenimą gyvena patys respondentai (aktyvų ar pasyvų) paaiškėjo, kad aktyvų ir, kad vertina tai teigiamai. Beje, amžius įtakoja respondentų atsakymų rezultatus, t.y. kuo jaunesnis respondentas, tuo labiau jis vertina pramogas (žr. 2 Priedą, 45, 46 lenteles).

Kaip rodo 2 Priedo 47, 48 lentelės duomenys, šeimos sudėtis įtakoja respondentų gyvenimo būdą: tie tiriamieji, kurie gyvena su vienu iš tėvų ar pamote, patėviu, labiau vertina pramogas.

Analizuojant, kokiomis aplinkybėmis tiriamieji padeda kitam žmogui, paaiškėjo, kad nepriklausomai nuo lyties, respondantai padeda, jei žino, kad tas žmogus jiems bus naudingas arba jei sulaukia piniginio atlygio (6 pav.). Merginos, skirtingai nuo vaikinų, padeda nieko nereikalaujamo ir nesitikėdamos (78,3% mokinių merginų ir 84 % studentėlių bei 21,7% mokinių vaikinų ir 16% studentų) .

6 pav. Padedą kitam

Kaip rodo 19, 20 lentelės duomenys, dauguma jaunuolių, nepriklausomai nuo amžiaus, teigia padedantys nieko nereikalaudami ir nesitikėdami. Tuo tarpu pusė 14- ečių ir 16 – ečių bei trečdalis 20- 22 metų studentų padeda už atitinkamą atlygį. Naudos tikisi 40% 14 ir 15 metų mokinių bei 50% 20, 21 metų studentų.

19 lentelė

Padedą kitam

Mokiniai	Amžius							Total
	13	14	15	16	17	18	19	
Sulauki tam tikro piniginio atlygio		50,0%		50,0%				100,0%
Padedi nieko nereikalaudamas ir nesitikėdamas	4,3%	30,4%	15,2%	30,4%	6,5%	10,9%	2,2%	100,0%
Padedu, jei žinau, kad tas žmogus man bus naudingas		40,0%	40,0%	20,0%				100,0%
Kita		50,0%			50,0%			100,0%
Total	3,6%	32,7%	16,4%	29,1%	7,3%	9,1%	1,8%	100,0%

20 lentelė

Padedu kitam

Studentai	Amžius					Total
	20	21	22	23	24	
Sulauki tam tikro piniginio atlygio	33,3%	33,3%	33,3%			100,0%
Padedi nieko nereikalaudamas ir nesitikėdamas Padedu, jei žinau, kad tas žmogus man bus naudingas	10,0%	40,0%	42,0%	2,0%	6,0%	100,0%
Total	50,0%	50,0%				100,0%
Total	12,7%	40,0%	40,0%	1,8%	5,5%	100,0%

100% mokinių ir jaunuolių, gyvenančių su abiem tėvais, yra linkę padėti be atlygio, o už atitinkamą piniginių atlygį - 67,4% mokinių ir 66,7% studentų (žr. 21, 22 lenteles). Manytina, jog tiriamųjų amžius ir šeimos sudėtis įtakoja jų pasirinkimus.

21 lentelė

Padedu kitam

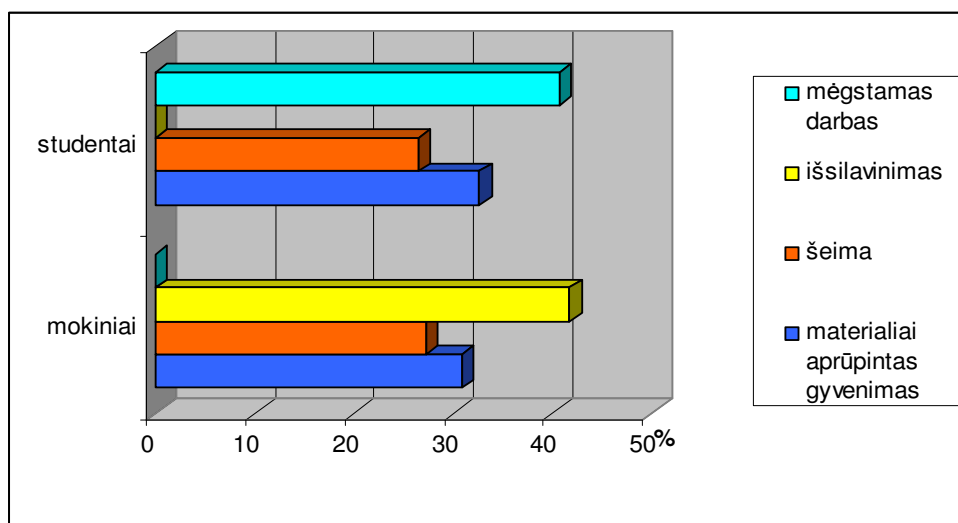
Mokiniai	šeimos sudėtis					Total
	Abu tėvai	Motina	Tėvas	Pamotė	Patėvis	
Sulauki tam tikro piniginio atlygio	67,4%					100,0%
Padedi nieko nereikalaudamas ir nesitikėdamas Padedu, jei žinau, kad tas žmogus man bus naudingas	100,0%	26,1%	4,3%	2,2%		100,0%
Kita	60,0%			20,0%	20,0%	100,0%
Total	100,0%					100,0%
Total	69,1%	21,8%	3,6%	3,6%	1,8%	100,0%

Padeda kitam

Studentai	šeimos sudėtis			Total
	Abu tėvai	Motina	Tėvas	
Sulauki tam tikro piniginio atlygio	66,7%	33,3%		100,0%
Padedi nieko nereikalaudamas ir nesitikėdamas	100,0%	4,0%	2,0%	100,0%
Padedu, jei žinau, kad tas žmogus man bus naudingas	94,0%			100,0%
Total	92,7%	5,5%	1,8%	100,0%

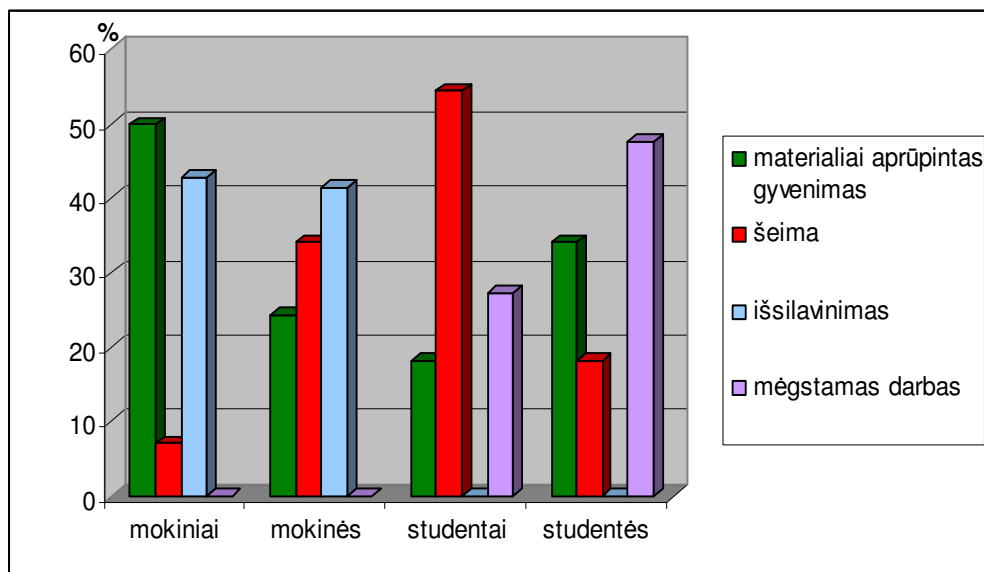
Visiškai skiriasi respondentų požiūris į gyvenimo būdą: mokiniams priimtinausias nerūpestingas, gausus linksmybių, pramogų gyvenimo būdas, o studentai į gyvenimą žiūri rimtai (žr. 2 Priedą, 12 pav.). Pagal amžių mokiniai renkasi nerūpestingą, gausų linksmybių ir pramogų gyvenimą, o tuo tarpu 20- 24 metų studentai, teigia rimtai žiūrintys į gyvenimą (išskyrus 100% 23 metų, kuriems priimtinesnis laisvas ir nepriklausomas gyvenimo būdas) (žr. 2 Priedą 41,42 lenteles). Šeimos sudėtis neturi reikšmės respondentų požiūriui į gyvenimo būdą (žr.2 Priedą, 43, 44 lenteles).

Analizuojant jaunimo siekius, svajones, pateiktas klausimas „kokie jų siekiai, svajonės“. 7 paveikslas rodo, kad jaunimas siekia materialiai aprūpinto gyvenimo (30,9% mokinių ir 31,9% studentų). Nustatyta, kad be materialinių vertybių, mokiniai (41,8%) svarbią reikšmę teikia išsilavinimui, o studentai- mėgstamam darbui (42,6%). Be materialinių vertybių, išsilavinimo ir mėgstamo darbo, tiek mokiniai (27,3%), tiek studentai (25,5%) svarbia vertybe laiko šeimos kūrimą.

7 pav. Ateities siekiai, svajonės

8 paveikslas atspindi moksleivių (vaikų) tarpe dominuojantį požiūrį, susijusį su materialinėmis vertybėmis (50%). Merginos svarbesne vertybe laiko išsilavinimą (41,5%). Studentai vaikinai (54,5%) nori kurti šeimą labiau nei merginos, kurios renkasi mėgstamą darbą (47,7%).

8 pav. Ateities siekiai, svajonės

23 ir 24 lentelių duomenys atspindi įvairių jaunimo siekių ir svajonių pasiskirstymą pagal amžių. Pvz., baigiantys mokyklą 18- 19 metų jaunuoliai (100%) svajoja įgyti išsilavinimą. To paties bei materialiai aprūpinto gyvenimo, šeimos kūrimo siekia ir kiti, įvairaus amžiaus mokiniai. Studentų tarpe pastebimas dominuojantis mėgstamo darbo siekis. Į 23, 24 metų jaunuolių ateities planus neįeina šeimos kūrimas.

23 lentelė

Ateities planai, svajonės

Amžius	Mokiniai			Total
	Materialiai aprūpintas gyvenimas	Išsilavinimas	Šeima	
13		50,0%	50,0%	100,0%
14	44,4%	33,3%	22,2%	100,0%
15	22,2%	22,2%	55,6%	100,0%
16	31,3%	50,0%	18,8%	100,0%
17	50,0%		50,0%	100,0%
18		100,0%		100,0%
19		100,0%		100,0%
Total	30,9%	41,8%	27,3%	100,0%

24 lentelė

Ateities planai, svajonės

Amžius	Studentai			Total
	Mėgstamas darbas	Materialiai aprūpintas gyvenimas	šeima	
20	42,9%	28,6%	28,6%	100,0%
21	45,5%	31,8%	22,7%	100,0%
22	40,9%	27,3%	31,8%	100,0%
23	100,0%			100,0%
24	33,3%	66,7%		100,0%
Total	43,6%	30,9%	25,5%	100,0%

25 ir 26 lentelės duomenys rodo, kad respondentų ateities planus įtakoja, kokios sudėties šeimose jie gyvena: tiriamieji, gyvenantys pilnose šeimose, siekia išsilavinimo (44,7%), dirbti mėgstamą darbą (43,1%) ir kurti šeimą (23,7% mokinių bei 27,5% studentų). Respondentai, gyvenantys su vienu iš tėvų ar pamote, patėviu, siekia materialiai aprūpinto gyvenimo.

25 lentelė

Ateities planai, svajonės

Šeimos sudėtis	Mokiniai			Total
	Materialiai aprūpintas gyvenimas	Išsilavinimas	šeima	
Abu tėvai	31,6%	44,7%	23,7%	100,0%
Motina	33,3%	25,0%	41,7%	100,0%
Tėvas	50,0%	50,0%		100,0%
Pamotė	42,2%	100,0%		100,0%
Patėvis	50,0%			100,0%
Total	30,9%	41,8%	27,3%	100,0%

26 lentelė

Ateities planai, svajonės

Šeimos sudėtis	Studentai			Total
	Mėgstamas darbas	Materialiai aprūpintas gyvenimas	Šeima	
Abu tėvai	43,1%	29,4%	27,5%	100,0%
Motina	66,7%	33,3%		100,0%
Tėvas		100,0%		100,0%
Total	43,6%	30,9%	25,5%	100,0%

Išvados

1. Vertybės- tai išgyvenimais, įsitikinimais ir patirtimi pagrįsti žmogaus prioritetai, kuriais vadovaujamosi gyvenime. Žmogaus veiksmus, jo elgesį lemia vertybės, darančios įtaką ne kuriai nors siaurai jo racionalaus mąstymo sričiai, o visai asmenybei: emociniams išgyvenimams, pažiūroms, įsitikinimams, nuostatoms. Vertybės, kaip labiausiai apibendrinta sąvoka, integruodamos atskiras savybes į visumą, nuolat yra pedagogų- tyrėjų ir pedagogų- praktikų dėmesio centre. Mokyklai keliamas uždavinys- organizuoti pedagoginį procesą ne tik mokymo, racionalaus pažinimo, bet ir emociniu- vertybiniu lygmeniu.
2. Pedagoginės, psichologinės literatūros analizė atskleidė, kad vertybių problemą mokslininkai įvardija kaip vieną reikšmingiausių problemų asmenybės ugdyme.
3. Tyrimas tik iš dalies patvirtina hipotezę, kad jaunimo požiūris į vertybes priklauso nuo jų lyties, amžiaus ir šeimos sudėties.
4. Svarbiausios nurodytos vertybės (remiantis vertybių hierarchija), yra šios: materialinė gerovė, šeimos gerovė ir sveikata. Mažiausia reikšmė teikiama malonumams.
5. Tiek vaikinai, tiek merginos labiau vertina materialinę gerovę. Vaikinams svarbi šeima ir visuomenės pripažinimas, tuo tarpu merginoms- šeima ir sveikata.
6. Stebimas įvairus vertybių pasirinkimas pagal amžių. Todėl galima teigti, kad vertybinėms jaunimo orientacijoms amžius įtakos neturi.
7. Jaunuoliai, gyvenantys pilnos sudėties šeimose, labiau vertina šeimą, negu materialinę gerovę.
8. Remiantis vertybių tyrimu, galima teigti, kad vertybėms bei vertybinėms orientacijoms susiformuoti bei įsitvirtinti turi įtakos tokie veiksniai kaip lytis ir šeimos sudėtis, kiek mažiau- amžius.

PRIEDAI

ANKETA

1. Tavo lytis: V M

2. Tavo amžius:

3. Šeimos sudėtis (pažymėti):

❖ Abu tėvai

❖ Motina

❖ Tėvas

❖ Pamotė

❖ Patėvis

4. Kaip suvokiate žodį „*vertybės*“? Paašškinkite.

5. Kas, Tavo nuomone, yra svarbiausias vertybių ugdytojas? Kodėl?

6. Sužymėk, Tavo nuomone, pagal svarbumą šias vertybes (skaičiais nuo 1 iki 8):

Sveikata	
Šeimos gerovė (rūpinimasis artimaisiais)	
Materialinė gerovė (materialiai aprūpintas gyvenimas)	
Tikra draugystė (artimas bendradarbiavimas)	
Pilnas įspūdžių, aktyvus gyvenimas	
Pasitenkinimas, supratimas, kad esi tikrai naudingas žmonėms	
Visuomenės pripažinimas (pagarba, autoritetas)	
Malonumai (džiaugsmas, gausus pramogų gyvenimas)	

7. Ar sutinki su teiginiu, kad „sveikata- brangiausias žmogaus turtas“? Kodėl taip manai?

8. Kaip manai, kodėl būtina rūpintis sveikata?

9. Kas būdinga sveikai gyvensenai?

10. Kokį gyvenimo būdą propaguoji? Kodėl?

11. Pavojingais reiškiniais laikai:

- Psichotropinių medžiagų vartojimą (narkotikai, alkoholis, rūkymas)
- Nepilnamečių lytiniai santykiai
- Prostitucija
- Abortai
- Nusikalstamumas
- AIDS, kitos panašios ligos
- Gimstamumo mažėjimas
- Aplinkos užterštumas
- Kita

Pagrįsk savo nuomonę

12. Paašškink posakį „materialinė gerovė“:

13. Kokioms materialinėms vertybėms teiki pirmenybę:

- Nuosavas namas
- Nuosavas verslas
- Daug pinigų bankuose
- Didelis butas

- Geras automobilis
- Žemės sklypelis arba daug žemės
- Kita

Pagrįsk savo nuomonę

14. Ką pasirinktum:

Pinigus

Tikrą draugystę

Kodėl?

15. „Gyvenimo malonumai“, tai:

16. Koks gyvenimo būdas Tau priimtinausias:

- ❖ Nerūpestingas, gausus linksmybių, pramogų
- ❖ Laisvas ir nepriklausomas
- ❖ Rimtas požiūris į gyvenimą
- ❖ Kita

Kodėl?

17. Malonumai užima didžiąją dalį Tavo gyvenimo:

Visiškai sutinku

Iš dalies sutinku

Nesutinku

Kodėl?

18. Kas, Tavo nuomone, yra aktyvus gyvenimas?

19. Kokį gyvenimą gyveni:

Aktyvų

Pasyvų

Kodėl?

20. Kaip vertini aktyvų gyvenimo būdą? Kodėl?

21. Išvardyk tas vertybes, kurios, Tavo nuomone, yra svarbios gyvenant šeimoje:

22. Kaip Tu jautiesi savo šeimoje?

- Saugus
- Vienišas
- Mylimas
- Lepinamas
- Nereikalingas

23. Kokių savybių įgyji savo šeimoje?

- ✓ Geras manieras
- ✓ Savarankiškumą
- ✓ Darbštumą
- ✓ Atsakomybės jausmą
- ✓ Toleranciją, pagarbą kitiems žmonėms
- ✓ Taupumą
- ✓ Religingumą
- ✓ Ryžtingumą ir atkaklumą
- ✓ Savanaudiškumą

24. Ar, Tavo nuomone, norint gyventi kartu, reikia susituokti?

Taip

Ne

Kodėl taip manai?

25. Svarbiausi asmens bruožai pasirenkant partnerį (ę):

Labai svarbu

Svarbu

Nesvarbu

Gabumai			
Darbštumas			
Turtingumas			
Gailestingumas, atjauta			
Mandagumas, kuklumas			
Kantrybė, tolerancija			
Grožis			
Aukšta padėtis visuomenėje			
Kūrybiškumas			
Visuomeninis aktyvumas			
Religingumas			
Sąžiningumas			
Tarpusavio supratimas			
Ištikimybė			

26. Kaip supranti pasakymą „tikra draugystė“?

27. Kokiomis vertybėmis pasižymi Tavo draugai?

28. Ką gyvenime vertini labiau: naudingas pažintis ar tikrus draugus? Kodėl?

29. Kam Tau reikalingi draugai?

30. Kaip supranti žodį „autoritetas“?

31. Tavo nuomone, pagarbą ir visuomenės pripažinimą nusipelno žmogus:

- Darydamas gerus darbus
- Tapęs vertinamu specialistu
- Tapęs įžymiu
- Turintis naudingų pažinčių
- Prisdėjęs prie tautos kultūros
- Susikūręs prabangų gyvenimą
- Kita

Kodėl?

32. Ar Tau svarbu pelnyti kitų žmonių pagarbą?

Labai svarbu

Nelabai svarbu

Visai nesvarbu

Kodėl?

33. Kaip supranti pasakymą „naudingas žmonėms“?

34. Kokiose situacijose supranti, kad esi naudingas kitiems?

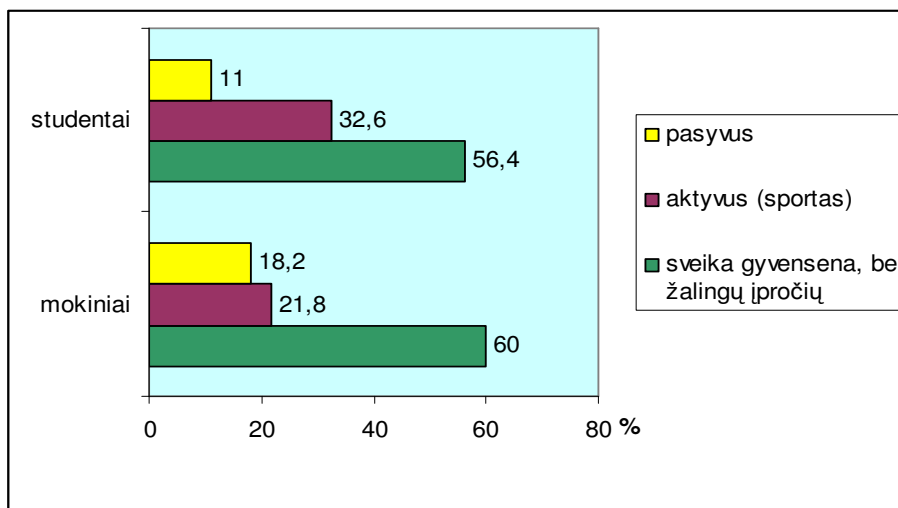
35. Kokius jausmus sukelia mintis apie tai, kad Tu esi reikalingas kitam?

36. Tu padedi kitam, jeigu:

- Sulauki tam tikro piniginio atlygio
- Padedi nieko nereikalaudamas ir nesitikėdamas
- Padedu, jei žinau, kad tas žmogus man bus naudingas
- Kita

37. Kokie Tavo siekiai, svajonės?

DĖKOJAME

9 pav. Gyvenimo būdo propagavimas

27 lentelė

Gyvenimo būdo propagavimas

		Kokį gyvenimo būdą propaguoja?			Total
		Sveika gyvensena, be žalingų įpročių	Aktyvų (sportas)	Pasyvų	
Mokiniai					
Lytis	Vaikinai	71,4%	14,3%	14,3%	100,0%
	Merginos	56,1%	24,4%	19,5%	100,0%
Total		60,0%	21,8%	18,2%	100,0%

28 lentelė

Gyvenimo būdo propagavimas

		Kokį gyvenimo būdą propaguoja?			Total
		Sveika gyvensena, be žalingų įpročių	Aktyvų (sportas)	Pasyvų	
Studentai					
Lytis	Vaikinai	72,7%	27,3%		100,0%
	Merginos	38,6%	27,3%	34,1%	100,0%
Total		45,5%	27,3%	27,3%	100,0%

29 lentelė

Gyvenimo būdo propagavimas

Mokiniai	Kokį gyvenimo būdą propaguoja?			Total
	Sveiką gyvenseną, be žalingų įpročių	Aktyvų (sportas)	Pasyvų	
Amžius 13		100,0%		100,0%
14	77,8%	11,1%	11,1%	100,0%
15	55,6%	33,3%	11,1%	100,0%
16	50,0%	31,3%	18,8%	100,0%
17	75,0%		25,0%	100,0%
18	60,0%		40,0%	100,0%
19			100,0%	100,0%
Total	60,0%	21,8%	18,2%	100,0%

30 lentelė

Gyvenimo būdo propagavimas

Studentai	Kokį gyvenimo būdą propaguoja?			Total
	Sveiką gyvenseną, be žalingų įpročių	Aktyvų (sportas)	Pasyvų	
Amžius 20	57,1%	14,3%	28,6%	100,0%
21	59,1%	27,3%	13,6%	100,0%
22	27,3%	36,4%	36,4%	100,0%
23			100,0%	100,0%
24	66,7%		33,3%	100,0%
Total	45,5%	27,3%	27,3%	100,0%

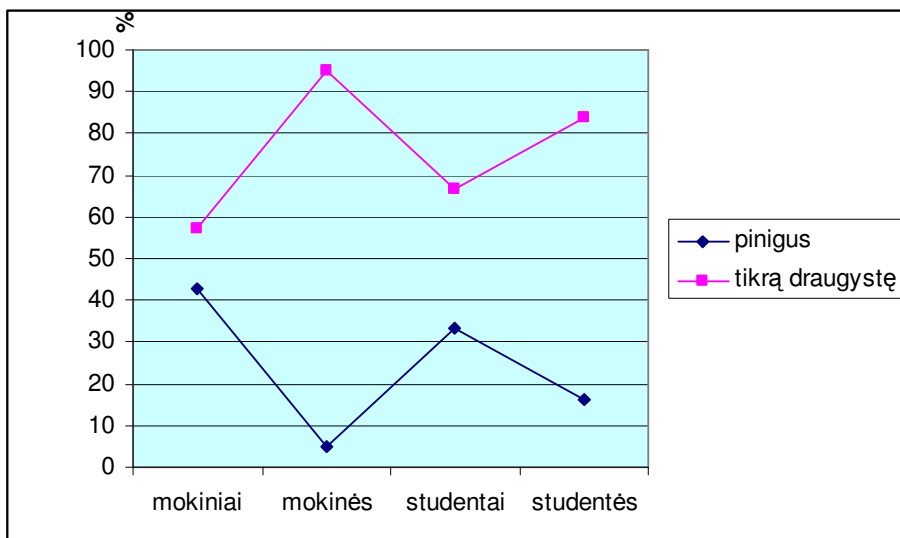
31 lentelė

Gyvenimo būdo propagavimas

Mokiniai	Kokį gyvenimo būdą propaguoja?			Total	
	Sveiką gyvenseną, be žalingų įpročių	Aktyvų (sportas)	Pasyvų		
šeimos sudėtis	Abu tėvai	55,3%	21,1%	23,7%	100,0%
	Motina	75,0%	25,0%		100,0%
	Tėvas	50,0%	50,0%		100,0%
	Pamotė	100,0%			100,0%
	Patėvis			100,0%	100,0%
Total	60,0%	21,8%	18,2%	100,0%	

Gyvenimo būdo propagavimas

Studentai		Kokį gyvenimo būdą propaguoja?			Total
		Sveiką gyvenseną, be žalingų įpročių	Aktyvų (sportas)	Pasyvų	
šeimoms sudėtis	Abu tėvai	43,1%	29,4%	27,5%	100,0%
	Motina	66,7%		33,3%	100,0%
	Tėvas	100,0%			100,0%
Total		45,5%	27,3%	27,3%	100,0%

10 pav. Materialus pasirinkimas

Materialus pasirinkimas

Mokiniai		Materialus pasirinkimas		Total
		Pinigus	Tikrą draugystę	
Amžius	13		100,0%	100,0%
	14	5,6%	94,4%	100,0%
	15	33,3%	66,7%	100,0%
	16	18,8%	81,3%	100,0%
	17	25,0%	75,0%	100,0%
	18		100,0%	100,0%
	19		100,0%	100,0%
Total		14,5%	85,5%	100,0%

34 lentelė

Materialus pasirinkimas

Studentai	Amžius					Total
	20	21	22	23	24	
Pinigus	33,3%	33,3%	33,3%			100,0%
Tikrą draugystę	7,0%	41,9%	41,9%	2,3%	7,0%	100,0%
Total	12,7%	40,0%	40,0%	1,8%	5,5%	100,0%

35 lentelė

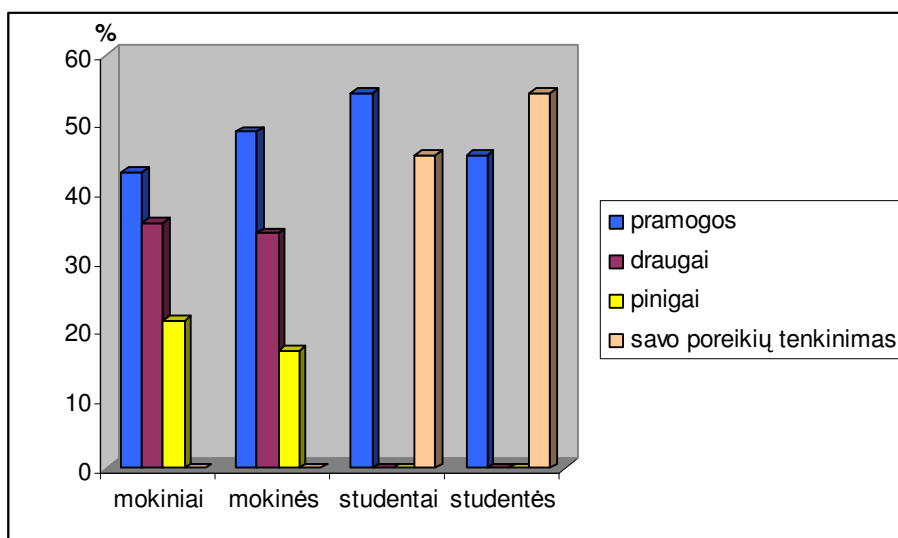
Materialus pasirinkimas

šimos sudėtis	Mokiniai		Total
	Pinigus	Tikrą draugystę	
Abu tėvai	13,2%	86,8%	100,0%
Motina	8,3%	91,7%	100,0%
Tėvas		100,0%	100,0%
Pamotė	50,0%	50,0%	100,0%
Patėvis	100,0%		100,0%
Total	14,5%	85,5%	100,0%

36 lentelė

Materialus pasirinkimas

Studentai	šimos sudėtis			Total
	Abu tėvai	Motina	Tėvas	
Pinigus	91,7%	8,3%		100,0%
Tikrą draugystę	93,0%	4,7%	2,3%	100,0%
Total	92,7%	5,5%	1,8%	100,0%

11 pav. Gyvenimo malonumai

37 lentelė

Gyvenimo malonumai

Amžius	Mokiniai			Total
	Pramogos	Draugai	Pinigai	
13		100,0%		100,0%
14	50,0%	27,8%	22,2%	100,0%
15	22,2%	55,6%	22,2%	100,0%
16	43,8%	37,5%	18,8%	100,0%
17	50,0%	25,0%	25,0%	100,0%
18	100,0%			100,0%
19	100,0%			100,0%
Total	47,3%	34,5%	18,2%	100,0%

38 lentelė

Gyvenimo malonumai

Amžius	Studentai		Total
	Pramogos	Savo poreikių tenkinimas	
20	57,1%	42,9%	100,0%
21	54,5%	45,5%	100,0%
22	31,8%	68,2%	100,0%
23		100,0%	100,0%
24	100,0%		100,0%
Total	47,3%	52,7%	100,0%

39 lentelė

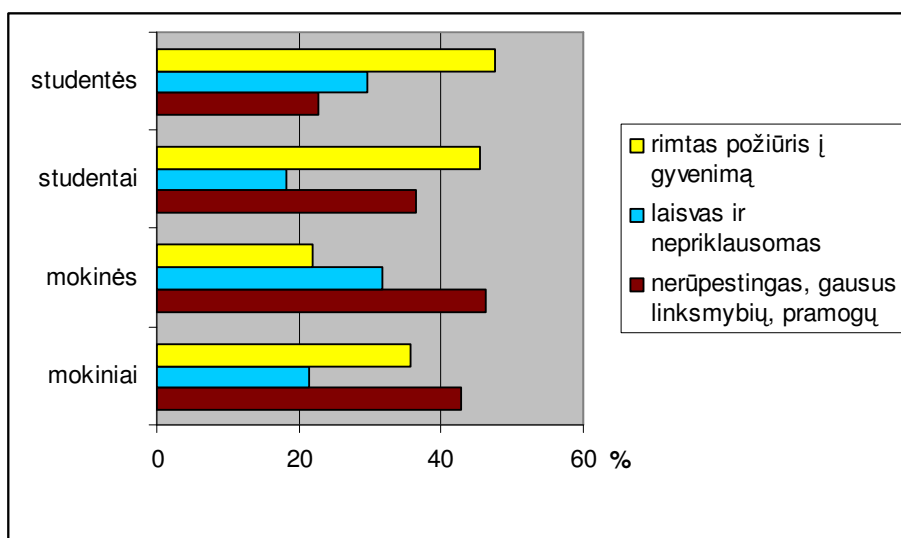
Gyvenimo malonumai

šeimų sudėtis	Mokiniai			Total
	Pramogos	Draugai	Pinigai	
Abu tėvai	50,0%	36,8%	13,2%	100,0%
Motina	41,7%	25,0%	33,3%	100,0%
Tėvas	50,0%	50,0%		100,0%
Pamotė	50,0%		50,0%	100,0%
Patėvis		100,0%		100,0%
Total	47,3%	34,5%	18,2%	100,0%

40 lentelė

Gyvenimo malonumai

šeimų sudėtis	Studentai		Total
	Pramogos	Savo poreikių tenkinimas	
Abu tėvai	45,1%	54,9%	100,0%
Motina	66,7%	33,3%	100,0%
Tėvas	100,0%		100,0%
Total	47,3%	52,7%	100,0%

12 pav. Priimtinausias gyvenimo būdas

41 lentelė

Priimtinausias gyvenimo būdas

Amžius	Mokiniai			Total
	Nerūpestingas, gausus linksmybių, pramogų	Laisvas ir nepriklausomas	Rimtas požiūris į gyvenimą	
13	100,0%			100,0%
14	44,4%	11,1%	44,4%	100,0%
15	66,7%	22,2%	11,1%	100,0%
16	31,3%	43,8%	25,0%	100,0%
17	50,0%	25,0%	25,0%	100,0%
18	40,0%	60,0%		100,0%
19		100,0%		100,0%
Total	45,5%	29,1%	25,5%	100,0%

42 lentelė

Priimtinausias gyvenimo būdas

Amžius	Studentai			Total
	Nerūpestingas, gausus linksmybių, pramogų	Laisvas ir nepriklausomas	Rimtas požiūris į gyvenimą	
20	14,3%	14,3%	71,4%	100,0%
21	13,6%	36,4%	50,0%	100,0%
22	45,5%	22,7%	31,8%	100,0%
23		100,0%		100,0%
24			100,0%	100,0%
Total	25,5%	27,3%	47,3%	100,0%

43 lentelė

Priimtinausias gyvenimo būdas

šeimos sudėtis	Mokiniai			Total
	Nerūpestingas, gausus linksmybių, pramogų	Laisvas ir nepriklausomas	Rimtas požiūris į gyvenimą	
Abu tėvai	42,1%	31,6%	26,3%	100,0%
Motina	58,3%	25,0%	16,7%	100,0%
Tėvas	50,0%	50,0%		100,0%
Pamotė	50,0%		50,0%	100,0%
Patėvis			100,0%	100,0%
Total	45,5%	29,1%	25,5%	100,0%

44 lentelė

Priimtinausias gyvenimo būdas

šeimos sudėtis	Studentai			Total
	Nerūpestingas, gausus linksmybių, pramogų	Laisvas ir nepriklausomas	Rimtas požiūris į gyvenimą	
Abu tėvai	25,5%	29,4%	45,1%	100,0%
Motina	33,3%		66,7%	100,0%
Tėvas			100,0%	100,0%
Total	25,5%	27,3%	47,3%	100,0%

45 lentelė

Aktyvus gyvenimas

Amžius	Mokiniai		Total
	Pramogos	Sportas	
13	100,0%		100,0%
14	77,8%	22,2%	100,0%
15	75,0%	44,4%	100,0%
16	55,6%	25,0%	100,0%
17	50,0%	50,0%	100,0%
18	60,0%	40,0%	100,0%
19		100,0%	100,0%
Total	69,1%	30,9%	100,0%

46 lentelė

Aktyvus gyvenimas

Amžius	Studentai			Total
	Pramogos	Sportas	Dalyvavimas visuomeninėje veikloje	
20	57,1%	28,6%	14,3%	100,0%
21	50,0%	18,2%	45,5%	100,0%
22	36,4%	27,3%	22,7%	100,0%
23		100,0%		100,0%
24		33,3%	66,7%	100,0%
Total	41,8%	25,5%	32,7%	100,0%

47 lentelė

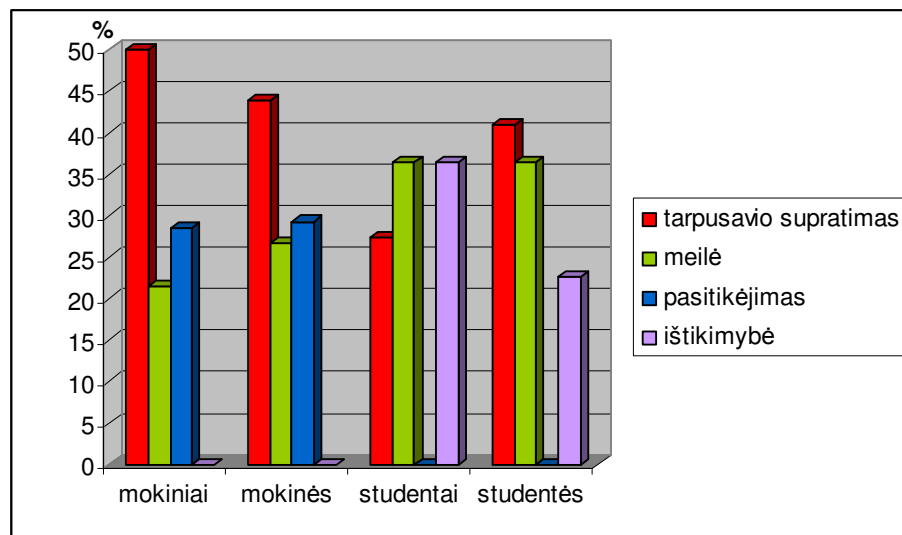
Aktyvus gyvenimas

šeimos sudėtis	Mokiniai		Total
	Pramogos	Sportas	
Abu tėvai	71,1%	28,9%	100,0%
Motina	66,7%	33,3%	100,0%
Tėvas	50,0%	50,0%	100,0%
Pamotė	50,0%	50,0%	100,0%
Patėvis	100,0%		100,0%
Total	69,1%	30,9%	100,0%

48 lentelė

Aktyvus gyvenimas

šeimos sudėtis	Studentai			Total
	Pramogos	Sportas	Dalyvavimas visuomeninėje veikloje	
Abu tėvai	39,2%	27,5%	33,3%	100,0%
Motina	100,0%			100,0%
Tėvas			100,0%	100,0%
Total	41,8%	25,5%	32,7%	100,0%

13 pav. Vertybės gyvenant šeimoje

49 lentelė

Vertybės gyvenant šeimoje

Mokiniai	Vertybės gyvenant šeimoje			Total
	Tarpusavio supratimas	Meilė	Pasitikėjimas	
Amžius 13	50,0%		50,0%	100,0%
14	27,8%	16,7%	55,6%	100,0%
15	44,4%	44,4%	11,1%	100,0%
16	62,5%	25,0%	12,5%	100,0%
17	25,0%	25,0%	50,0%	100,0%
18	60,0%	40,0%		100,0%
19	100,0%			100,0%
Total	45,5%	25,5%	29,1%	100,0%

50 lentelė

Vertybės gyvenant šeimoje

Studentai	Vertybės gyvenant šeimoje			Total
	Tarpusavio supratimas	Meilė	Ištikimybė	
Amžius 20	71,4%		28,6%	100,0%
21	22,7%	54,5%	22,7%	100,0%
22	45,5%	27,3%	27,3%	100,0%
23			100,0%	100,0%
24	33,3%	66,7%		100,0%
Total	38,2%	36,4%	25,5%	100,0%

51 lentelė

Vertybės gyvenant šeimoje

Mokiniai	Vertybės gyvenant šeimoje			Total
	Tarpusavio supratimas	Meilė	Pasitikėjimas	
šėimos sudėtis Abu tėvai	42,1%	23,7%	34,2%	100,0%
Motina	50,0%	25,0%	25,0%	100,0%
Tėvas	50,0%	50,0%		100,0%
Pamotė	50,0%	50,0%		100,0%
Patėvis	100,0%			100,0%
Total	45,5%	25,5%	29,1%	100,0%

52 lentelė

Vertybės gyvenant šeimoje

Studentai		Vertybės gyvenant šeimoje			Total
		Tarpusavio supratimas	Meilė	Ištikimybė	
šeimos sudėtis	Abu tėvai	35,3%	37,3%	27,5%	100,0%
	Motina	100,0%			100,0%
	Tėvas		100,0%		100,0%
Total		38,2%	36,4%	25,5%	100,0%

53 lentelė

Gyvenant kartu reikia susituokti

Mokiniai		Amžius						Total	
		13	14	15	16	17	18		19
Ar, Tavo nuomone, gyvenant kartu, reikia susituokti?	Taip		14,3%	57,1%	28,6%				100,0%
	Ne	4,2%	35,4%	10,4%	29,2%	8,3%	10,4%	2,1%	100,0%
	Total	3,6%	32,7%	16,4%	29,1%	7,3%	9,1%	1,8%	100,0%

54 lentelė

Gyvenant kartu reikia susituokti

Studentai		Amžius				Total	
		20	21	22	23		24
Ar, Tavo nuomone, gyvenant kartu, reikia susituokti?	Taip	10,0%	30,0%	50,0%		10,0%	100,0%
	Ne	13,3%	42,2%	37,8%	2,2%	4,4%	100,0%
	Total	12,7%	40,0%	40,0%	1,8%	5,5%	100,0%

55 lentelė

Gyvenant kartu reikia susituokti

Mokiniai		šeimos sudėtis				Total	
		Abu tėvai	Motina	Tėvas	Pamotė		Patėvis
Ar, Tavo nuomone, gyvenant kartu, reikia susituokti?	Taip	71,4%	14,3%	14,3%			100,0%
	Ne	68,8%	22,9%	2,1%	4,2%	2,1%	100,0%
	Total	69,1%	21,8%	3,6%	3,6%	1,8%	100,0%

56 lentelė

Gyvenant kartu reikia susituokti

Studentai		šėimos sudėtis			Total
		Abu tėvai	Motina	Tėvas	
Ar, Tavo nuomone, gyvenant kartu, reikia susituokti?	Taip	93,3%		10,0%	100,0%
	Ne	90,0%	6,7%		100,0%
Total		92,7%	5,5%	1,8%	100,0%

57 lentelė

Correlations

		šėimos sudėtis	Svarbiausi žmogaus bruožai pasirenkant partnerį - darbštumas	Svarbiausi žmogaus bruožai pasirenkant partnerį - sąžiningumas	Svarbiausi žmogaus bruožai pasirenkant partnerį - tarpusavio supratimas	Ką gyvenime vertini labiau: naudingas pažintis ar tikrus draugus?	Ar tau svarbu pelnyti kitų žmonių pagarbą?
šėimos sudėtis	Pearson Correlation	1	,357(**)	,574(**)	,352(**)	-,413(**)	,136
Svarbiausi žmogaus bruožai pasirenkant partnerį - darbštumas	Pearson Correlation	,357(**)	1	,389(**)	,184	-,216	,303(*)
Svarbiausi žmogaus bruožai pasirenkant partnerį - sąžiningumas	Pearson Correlation	,574(**)	,389(**)	1	,466(**)	-,338(*)	,021
Svarbiausi žmogaus bruožai pasirenkant partnerį - tarpusavio supratimas	Pearson Correlation	,352(**)	,184	,466(**)	1	-,215	,212
Ką gyvenime vertini labiau: naudingas pažintis ar tikrus draugus?	Pearson Correlation	-,413(**)	-,216	-,338(*)	-,215	1	-,139
Ar tau svarbu pelnyti kitų žmonių pagarbą?	Pearson Correlation	,136	,303(*)	,021	,212	-,139	1

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

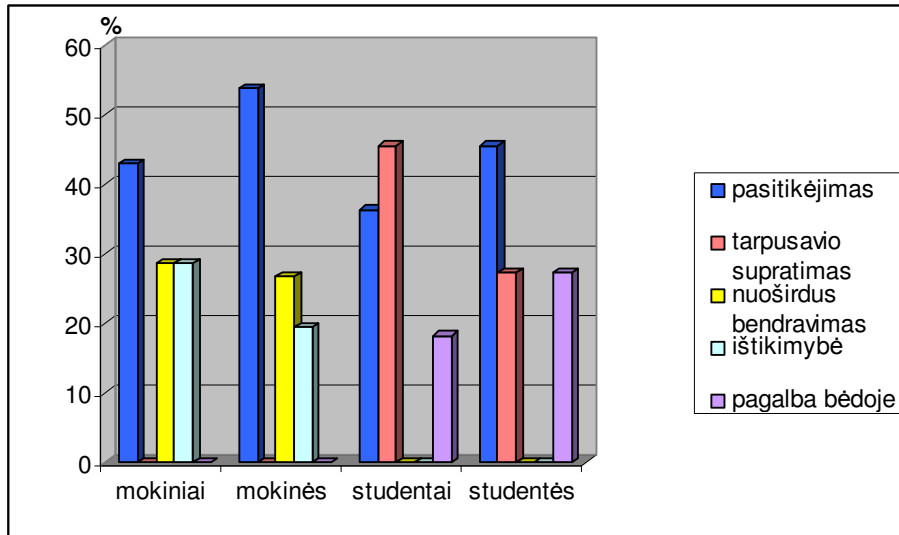
* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Correlations

	Lytis	Malonumai užima didžiąją dalį Tavo gyvenimo:	Svarbiausi žmogaus bruožai pasirenkant partnerį - grožis	Svarbiausi žmogaus bruožai pasirenkant partnerį - aukšta padėtis visuomenėje	Svarbiausi žmogaus bruožai pasirenkant partnerį - sąžiningumas	Ar tau svarbu pelnyti kitų žmonių pagarbą?	Ką gyvenime vertini labiau: naudingas pažintis ar tikrus draugus?
Lytis	1	,353(**)	,428(**)	,366(**)	-,307(*)	-,438(**)	,554(**)
	.	,008	,001	,006	,023	,001	,000
	55	55	55	55	55	55	55
Malonumai užima didžiąją dalį Tavo gyvenimo:	,353(**)	1	,277(*)	,154	,072	-,050	,179
	,008	.	,041	,262	,600	,715	,192
	55	55	55	55	55	55	55
Svarbiausi žmogaus bruožai pasirenkant partnerį - grožis	,428(**)	,277(*)	1	,702(**)	-,235	-,136	,338(*)
	,001	,041	.	,000	,084	,322	,012
	55	55	55	55	55	55	55
Svarbiausi žmogaus bruožai pasirenkant partnerį - aukšta padėtis visuomenėje	,366(**)	,154	,702(**)	1	-,054	-,087	,297(*)
	,006	,262	,000	.	,696	,528	,028
	55	55	55	55	55	55	55
Svarbiausi žmogaus bruožai pasirenkant partnerį - sąžiningumas	-,307(*)	,072	-,235	-,054	1	,057	-,415(**)
	,023	,600	,084	,696	.	,678	,002
	55	55	55	55	55	55	55
Ar tau svarbu pelnyti kitų žmonių pagarbą?	-,438(**)	-,050	-,136	-,087	,057	1	-,331(*)
	,001	,715	,322	,528	,678	.	,014
	55	55	55	55	55	55	55
Ką gyvenime vertini labiau: naudingas pažintis ar tikrus draugus?	,554(**)	,179	,338(*)	,297(*)	-,415(**)	-,331(*)	1
	,000	,192	,012	,028	,002	,014	.
	55	55	55	55	55	55	55

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

14 pav. Tikra draugystė

59 lentelė

Tikra draugystė

Amžius	Mokiniai			Total
	Pasitikėjimas	Nuoširdus bendravimas	Ištikimybė	
13	50,0%		50,0%	100,0%
14	44,4%	33,3%	22,2%	100,0%
15	55,6%	22,2%	22,2%	100,0%
16	68,8%	6,3%	25,0%	100,0%
17		75,0%	25,0%	100,0%
18	60,0%	40,0%		100,0%
19		100,0%		100,0%
Total	50,9%	27,3%	21,8%	100,0%

60 lentelė

Tikra draugystė

Amžius	Studentai			Total
	Pasitikėjimas	Tarpusavio supratimas	Pagalba bėdoje	
20	42,9%	42,9%	14,3%	100,0%
21	50,0%	18,2%	31,8%	100,0%
22	31,8%	45,5%	22,7%	100,0%
23	100,0%			100,0%
24	66,7%		33,3%	100,0%
Total	43,6%	30,9%	25,5%	100,0%

61 lentelė

Tikra draugystė

šeimos sudėtis	Mokiniai			Total
	Pasitikėjimas	Nuoširdus bendravimas	Ištikimybė	
Abu tėvai	52,6%	23,7%	23,7%	100,0%
Motina	50,0%	33,3%	16,7%	100,0%
Tėvas	50,0%	50,0%		100,0%
Pamotė		50,0%	50,0%	100,0%
Patėvis	100,0%			100,0%
Total	50,9%	27,3%	21,8%	100,0%

62 lentelė

Tikra draugystė

šeimos sudėtis	Studentai			Total
	Pasitikėjimas	Tarpusavio supratimas	Pagalba bėdoje	
Abu tėvai	47,1%	27,5%	25,5%	100,0%
Motina		100,0%		100,0%
Tėvas			100,0%	100,0%
Total	43,6%	30,9%	25,5%	100,0%